...on. Rédaction
de la Revue Arménienne
au Couvent des R. P. P. ...
à V...

ՄԱՄՈՒԼ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿ

29ՐԴ ՏԱՐԻ

1899

ԹԻՒ 4 ՓԵՏՐ... 5

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ
Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԻԶՄԻՐ
ՏՊԱԳՐ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

SMYRNE
4 JUIN 09
V

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԻՃԱԿ 129
ՖԻՆԼԱՅԻ ՀԱԿԱՍԱԴԻՐՔ 136
ՆՈՒՊԱՐ ՓԱՇԱ 144
» ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱԽՈՐՀՈՒԹԻՒՆԸ
(Կ. Նահապարդեան) 148
ԿԻՆԵՐԸ ՊԱՐՏԻ՞Ն ԱՇԽԱՏԻՆ (Վ. Հանդ) 134
ՄՈՒՐԱՅԻԿ ԱՂՋԻԿԸ (Ա. Նահարեան) 159
ԴԷՄՔԵՐ (Կիրասոճցի-Կարօ) 160
ԱԼՃԵՊՐԱ ԹԷ ԳՐՈՒՀԱՇԻՒ (Մուրատ Մամուրեան) . 162
ՈՐԲԱՆՈՑՆԵՐՈՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ (**) 163
ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԹԻՒՆ 165
ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԱԶԴ 165
ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՊԵՏՐՈՍ ՇԱՆՇԵԱՆԻ
(Միհրան Յակիաճճեանեան—Յառելուած Ա. Մ-ին) . 166

ՕՐԱՑՈՅՑ *ՀԱՄԱՌՕՏ* Աբեղեան Որբանոցի

ՕՐԱՑՈՅՑ *ՊԱՏԻ* » »

ՕՐԱՑՈՅՑ *ՀԱՄԱՌՕՏ* Մկրտիչեան

ԴՐՊԱՆԻ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ **ՕՐԱՑՈՅՑ**

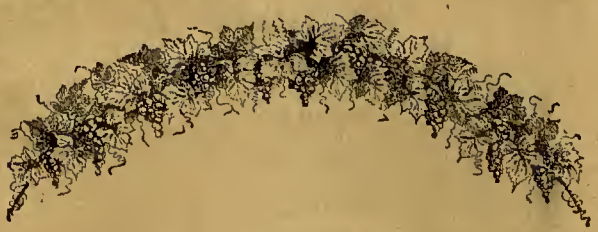

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՅՕԴՑԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՋԵՌԱԳՐՈՑ

Ի ՍԻՕՆ ԵԻ Ի ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՆԿԵՂԵՑԵԱՑ

Ի ՄԱՂՆԻՍԱ

(Վէ՛ր Զգ–ռէ՛ք)

ԿԱԶՄԵՑ

ՏՐԴԱՑ ՎԱՐԴ· ՊԱՆԵԱՆ

ԱՔԱՋՆԱՐՔ ՀԱՅՈՑ ԿԵՍԱՐԻՈՑ

ՀՄԻՆԴՆԻՄ

ՏՊԱԳՐ· ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

1898

Գ֊ին 5 *դրուշ*

ԱՅՐԲԵՆԱՔԱՆ ՀՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ԿԱՄ

ԱՌԱՋԻՆ ԳԻՐՔ ՏՂԱՅՈՑ

Բոլորովին նոր ձեւով

ԳՐԵՑ

ԻՍՐԱՑԵԼ Ի· ԱՍԼԱՆԵԱՆ

ԻԶՄԻՐ

ՏՊԱԳՐ· ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

1898

Սեպհականութիւնն հրատարակչական

ՄԻՈՒԹԵԱՆ Ի· ԿԱԲԱՊԵՏԻ Վ.ԱՆԱՒՈՑ ԳԵՄԱՐԵՈՑ

Գ֊ին 40 *փարա*

ԱՌԱՋՆԱՐԴ ԱՌՈՂՋԱԽՈՒԹԵԱՆ

ՅՕԲՔ· ՏԵՏՐԱԿ

ԳԻՆՈՎԻԹԻՆ

Աշխատասիրութիւն

ՅՕՎՔ· ԲԱՐԹԼԻՄԷԻԵԱՆ

Գ֊ին 40 *փարա* որ յառաջացած է Կ· Պոլսոյ հոյակապ թատրոն Աղբատախմամբ Ընկերութենէն։

ՍԱՄՈՍԻ ԳՕՆԵԱՔ

Տիտանիթխաի Ընտրիքիւթ և Ընկ. Սամոսի Ակ. վիտակ գործարանի միջոցաւ մուսքաթի գինիէ խնամուած պատրաստուած խիտ հաժեզ և անուրաւոր վերջին անգամ ըսպասուած է կոոպերացիոն բժշկական կոճաղին, բաւ է այդ ամ մը փորձել։

ՊԱԼԳԱՆԻ ԳԻՆԻ

Դպիտական գինիներու ճաշակաւ պատրաստուած ա. նուրաւոր և զուտ առանց ֆաճի (ալկի) և խիտ թեմիա։

VIN D'OR MUSCAT

Ամենաընտիր գինի մը մուսքաթէ լուսանուռի պատ. րաստուած, խիտ հաժեզ և փարիզաճաշակ անձերու հա. մար կը յանձնարարուի ընթրիքի հետ փոխան շամ. պանեաի։

ԳՈՐԵՋՈՒՐ ՊՕՄՕՆԹԻ

Ընտանեաց գործածութեան համար ամենէն օգտա. կանը, յանձնարարելով Պոլսոյ և Զմիւռնիոյ առաջնա. կարգ բժիշկներուն, կեղծուածքին յանձնարարելի ձիթ մայ. րերու համար։

ԱՐԹԻՒՐ Ս. ՄՍՐԵԱՆ

Ցըրանկոյ Թաղ (Բառաք Քէնդրան)

Հայոցդլ համայր կեղրոնատեղի Շէրմանեան Եղբարք։

Կը գտնուի նաև ամէն նպարավաճառներու քով։

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԲԴ. ՏԱՐԻ

ԹԻՒ 4 15 ՓԵՏՐՎԱՐ 1899

Ա. ԶԳԱՅԻՆ ՎԻՃԱԿ

Ա.

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻ

Շատ ու շատ գիւղերն է համայն ազգային վիճակն ի ճշգրիտ պատկերը գծել, իրաւ, քանի որ այդ պատկերը՝ զանազան միջավայրերու բերմամբ, այլազան ու այլազգի հանգամանքներ ունի, սակայն ունի նաեւ գծեր որ հանրային կենաց յատուկ են, և հետեւաբար այդ գծերը նշանակելով, գիւղի կարելի պիտի լինի այդ մասին ընդհանուր, հարեւանցի գաղափար մը կազմել։ Բայց որոշենք՝ ինչ պէտք է լմանալ ազգային վիճակի քննելով.

— Այն կարգաւիճակն որ, համառօտ, ազգի մը ներքին հանգ բարոյական, կրօնական ու քաղաքական կեանքին

արդիւնքն է: Քանի որ ժողովուրդ մը՝ մեզ պէս, քաղաքակրթութեան շրջանակի մը մէջ է և այլ ազգերու հետ առնչութիւններ ունի, իբրև առանձին մարմին մը չկրնար նկատուիլ, այլ շրջապատիւս ազդեցութեանց ենթակայ: Բայ առայ՝ մեր ազգային կեանքը բացառիկ վիճակ մ'առնեներով, բնապէս ընկերային բացառիկ երևոյթներ կ'ընծայէ մեզ: այս երևոյթները մի առ մի քննել և տոհմային կազմակերպութեան այլ և այլ տարրերուն ի հաշիւ առնելով՝ ընդհանուր եզրակացութեան մը հասնիլ եթէ ոչ անկարելի, գժուարին գործ մըն է այն միջավայրի մէջ զանազ դիտողի մը համար:

Հետևապէս՝ ինչպէս առաջ՝ և այժմ ազգային կենաց չափանիշն (critérium) իր մի քանի որոշ հիմնարկութեանց դրութեան և ընթացքին մէջ փնտռելով պարտին չսահանալ:

Այս հիմնարկութեանց մէջ առաջին տեղը կ'բռնէ Հայ Եկեղեցին, Հայութեան յատուկ մի դրշմն ու պատմանն[1]: Ի՞նչ է արդիս այն Եկեղեցւոյ վիճակն — դրեթէ պնկերպարան ու քայքայուն: Ընտարակոյս՝ իր գաւրաւոր նուիրագործութեամբ և նահատակութեամբ որքան որ կանգուն կ'երևի այդ եկեղեցին ուր որ հայերէ կ'գանուին և եկեղեցական պաշտօններ կ'կատարուին,

---

[1] *Այս խօսքին պիտի չկրնանք հետևցնել որ այդ եկեղեցւոյն չպատկանող կարգին ու դաւանական հայ իրեր գէշ կ'նկատենք: Ո՛չ, մենք վաղուց այդ կրօնաւորական խտրութիւնն քնելէ շատ հեռու ենք: Մեր առջև կարգիկ եւ դաւանական հայեր հայութեան մի մասը կազմած պիտի չինին, ցորչափ հայութիւնն իբրեւ ազգութիւն ընդունին եւ չի թէ կարգիկութիւնն ու դաւանականութիւնն: Տակաւին չենք տեսներ մեր օտարադաւան մի շատ եղբայրներու մէջ այդ բոլշուութեան ոգին, քանի որ տեղ տեղ քանի հայերը դաւանականութեան եւ կարգիկութեան շահու գործեր կ'գինին, եւ որ աւելի գաւաւի եւ հակաբռնատնութեան է քանի որ հայ ժողովրդեան թշուառ ու աղքատիկ վիճակին օգուս բաղելու տեսուր մղեռանդութեամբ կ'գործեն եւ քանի որ հայ եկեղեցւոյ գաւակ մ'իրեր հետեսիլու, հիքանուս կ'նկատեն:*

ալքան որ տաճարներ, վիմարաններ, քահանաներ, վարդապետներ, եպիսկոպոսներ ունի այդ եկեղեցին, ինչպէս նաև կենսականութեան թագուն ազբիւրներ, որ իր առաքելական ու սահմանադրական օրինաց մէջ ամփոփուած են, բայց եկեղեցւոյ բոլոր այդ նիւթական կոթողները լոկ անչունչ բրածոյ կոթողներ, ու բարոյական գործակիցներն իրեւ վարձկան ու անկենդան պաշտօնաւարներ ճնալու սահմանուած են, ցորչափ կեդրոնաձիգ եկեղեցական բարձր հեղինակութիւն մ՚այդ ընդհանրապէս թոյլ ու գանդաղ մարմիններուն հոգեկան կեանց և գործունէութեան օրինակը չընծայէ։ Եւ ո՛ւր պիտի գտնուէր այդ զօրութիւնն՝ եթէ ոչ Հայրապետական իշխանութեան ծոյն, իր բարձր և ազդեցիկ իրաւասութեան մէջ, իր աւետարանական հակազութեան ու հովւութեան մէջ, իր պարտաճանաչութեան մէջ։ Այդ զօրութեան չնորհիւ եկեղեցւոյ կենսատու ազբիւրները պարտէր տածել տարածել հեռաւոր հայերու մէջ, բոլոր քրիստոնէական հօտն իր չրջանին մէջ պարուրել պահպանել արտաքին թշնամիներու դէմ, բոլոր կրօնի ոյժերն ի գործ դնել ոչ միայն մտաւորական, այլև ինքնական՝ վիճակային, թեմային, դիւղային եկեղեցիներուն բարեկարգութեան ու կրօնական կանոնաւոր մատակարարութեան համար, այլ և ընդհանրապէս հոգիներու վսեմ թարուքեան և մարմիններու բարօրութեան համար, հայութեան այլ և այլ հատուածները կրօնապէս կազմակերպելով և միաչունչ ու միակամ հոգևոր զանգուած մը յօրինելով։ Եւ միթէ գոյութիւն ունի այդպիսի եկեղեցական բարձր իշխանութիւն մը մեր մէջ։ Ունի, բայց միայն անուանապէս, բայց եկեղեցական չատ անձուկ սահմանի մը մէջ, բայց եկեղեցական արարողութեանց մէջ, բայց միայն ձեռնադրական, օծման, կանդակագրութեան, օրհներգութեան և այլ անչան գործողութեանց մէջ կ՚ամփոփուի այդ Հայրապետական իրաւասութիւնն, իսկ Հայ եկեղեցւոյ ընդհանուր վարչութիւնն, հովուական պաշտօնավարութիւնն, անոր զարգացման ու պայ-

թաւութեան, ընդհանուր կարգապահութեան և մատակարարութեան վերաբերեալ անօրէնութիւնները Հայրապետական իրաւասութենէ դուրս գործողութիւններ նկատուած են, ի շնորհս մեր վարչութեան անտարբերութեան Հայրապետական իրաւանց հանդէպ, ի շնորհս մեր ստրկական համակերպութեան այն ամէն բռնութեանց առթիւ, որ մեր խղճին, մեր հաւատքին, մեր դարաւոր առաքելական իրաւանց, ի մի բան, կրօնական ազատութեան դէմ ծանր գործեր էին։

Ա. յոպիսի դերադոյն ու կենսատու իշխանութեան մը գոյութենէ կերպ մ՚անիշխանութիւն կ՚ստիպէ Հայ Եկեղեցւոյ հօտին մէջ, ինքնիշխանական կամքութիւններ, ըմբռստութեան ու անհնազանդութեան եղերելի չարժուծները ու զղջմունք կ՚ապրիլն եկեղեցականութեան մէջ, և հետևապէս ատճառներ թափուր կ՚մնան, կրօնական դիմակով աղտեղութեանց աթոռն չուրջը կը թափառին և միամիտներ ու նօթիներ թակարդը կ՚գլորին։ Իսկ ժողովուրդը տեղ տեղ իր երէցները գատելիք տեսնելով կ՚չուարի։ կուլայ կոպրայ որ իր գաւակներն անկնունք, անհաղորդ կ՚մնան և կ՚հարցնէ իւրովի թէ արդեօք վերջի դատաստանի թէ ոչ սադանի օրն հասած է, ուստի՝ կամ յուսահատութենէ կամ թերահաւատութենէ և կամ անկրօնութենէ ինքզինքը կ՚նետէ օտարին գիրկը չորարևկ հացի կտոր մը կամ յարմար պաշտօն մը գտնելու յուսով, այլ երբէք հոգւոյն փրկութիւնը կամ արքայութեան գաւառն, քանի որ կրօնավաճառներու և մարգարտներու զաղրալի ընթացքը խափանած է արդէն իր հոգւոյն մէջ մնացած յեղքին կրօնական զգացումը։ կրօնական այսպիսի ներքին ու արտաքին չփոթութեանց մէջ, ի՞նչ ընէն այն եկեղեցական պետերն որ պաշտօն ունին հոգևորապէս վարել ժողովուրդն, ի՞նչ ընեն Գատրիարքունք, և ի՞նչ բարեվիճակ և օրինաւէր Ա. աջնորդներն։ Անտարակոյս իրենց առաքելութեան ներքև գտնուած նիւթական և կրօնական միջոցներով կ՚ջանան գովելի անձնուիրութեամբ քարեկարգութիւն հաստատել, ուր որ անկանոնութիւն կը

տիրէ, հոգիներ կարգել օ՛ր որ ժողովուրդն անհոգիւ է, հնազանդութեան և կանոնապահպանութեան յորդորել քմ: բոստ և կանոնագանց պաշտօնեաններ, տակաւին ընդհանուր հօտին պիտոյքն այնքան չատ, թէ առաքելութիւնն այնքան ծանր է մի կողմէ, և մեւս կողմէ այնպիսի արգելքներ կը հանդիպին ջեռնհաս իշխանութեան առջև նոյն իսկ մեր եկեղեցական դասէն՝ անկանոն, նիւթասէր, անտարբեր ու ինքնասէր կրօնաւորներ, այնքան անզգայ կ՛երևին մեր ուխտերուն ի հարկին գրաւճապէս առաջ գանուելու, և իրենց գանձերն ցեցերու համար պահելու աւելի՛ սիրեն քան թէ բարեգործական կամ ճարտարական ձեռնարկներու յատկացնել, որ մեր կրօնական գլուխներն առէպ չուարած կ՛ընան անշուշտ և թերևս հրաչքի մը կ՛սպասեն որ կրօնական այդ անկերպարան վիճակին նեցք մը գտնեն:

Ուրեմն՝ եթէ ոչ երկնային մարդկային գործանեն լ՞նչ կրնայ լինել: Ըստ մեզ՝ հիմնական բարեկարգութեան մը յոյսն կարելի չէ առնել առ այժմ, այլ միայն մասնական, քանի որ Հայրապետական իշխանութիւնն անառարկելի կամ, լաւ ևս, պրկուած է Ս. Պատրիարքն՝ աշակցութեամբ ներհուն, իրատես եկեղեցականներու և բանգէտ աշխարհականներու կարող է իր իրատեսութենն ներքև գտնուող հօտին հոգևոր, բարոյական ու կրթական վերաշինութեան գործն անկախօրէն և ուժգնութեամբ առանձնել, եկեղեցական կարգայ և կանոնայ մէջ անհրաժեշտ բարեփոխութիւններ մուծանելով:

Այս բարեփոխութիւններու կարգը պէտք է որ դասուին այն կէտերը.

ա) Անարժան քահանայութեան ձեռնադրութիւնն ի սպառ արգիլել, և պատժոյ ենթարկել զանոնք ձեռնադրող եպիսկոպոսները.

բ) Ցգէտ ու շահամոլ վեղարաւորներու եպիսկոպոսական վկայագիր մերժել,

գ) Ուսեալ, ընտիր և ժողովրդասէր անձեր եկեղեցականութեան կոչել.

դ) Ընչուն քարոզիչներու դրութիւնը հետաւոր գաւառներու համար հաստատել.

ե) Մերթ ընդ մերթ խառն համաժողովներ գումարել եկեղեցւոյ անհրաժեշտ պիտոյից վրայ խորհելու և կրօնասիրութեան ու բարեպաշտութեան գաղափարքն ամրապնդելու ուսուցող գրական և այլ ձեռնարկներ ի կատար հանել.

զ) Գլխաւորապէս Սուրբ և Երկրորդապէս Աղթամարայ և այլ կարևոր եկեղեցական հաստատութեանց գործադրման համար կարևոր ծրագիրներ պատրաստել և ձեռնհաս իշխանութեան ձեռօք վաւերացնել եւն՝ գործադրութեան ձեռնարկել, վասն զի մեր կաթողիկոսական ու վանական սահմանադրական հիմնարկութիւնները միայնակէս կարող են թերևս ցնել Աղթ. պատրիարքարանի բեռն երբ օդտակար լինելու վիճակի մէջ դրուին, մենդեռ այժմ միայն անանց կործանման համար ձգտումներ կը տեսնուին

ե) Միայն կրօնական ազգային հաստատութեանց նեղմտական վիճակը բարւոքելու նպատակաւ ազգային տուրք հաստատել, և այդ արոյ հասցեալ հայթայթել յատուկ պաշտօնեութեան մը ձեռօք, նաև գործ, պաշտօն կամ պարծիք թշուառ այլ աշխատասէր Հայ ընտանեաց:

Ահա այս տարրական կարգադրութիւնները կարող են մատամբ փրկել Հայ Եկեղեցին այն ողբումելի վիճակէն ուր ընդհանրապէս ընկած ի՛ներևի, և վերականգնել հնոտրեայ շէնք մ՛արով Հայութիւնը ի՛պարծի միշտ առանց երբեք լիովին պնահատած լինելու այդ շէնքին արժէքը: Եթէ այս և ուրիշ նպատակաւոր միջոցներ ձեռք չառնուին ձեռնհաս իշխանութեան կողմէ, հաւանական կը թուի մեզ որ օր մը՝ Հայ. Եկեղեցի կոչուածը, հեռդհետէ անկապ և անկախ հաստուածներու հաւաքածոյ մը պիտի ներկայէ, մէն մին իր յատուկ դէպոտ ու ծէսով, կամ աւելի ճարպիկ ու դրաւոր կրօնական շրջանակներու բուռն ճնշման ներքև պիտի այլակերպի, թաղուի ու չնչուի, իր Հայութեան կնիքն ի սպառ կորուսած . . . :

Եւ թերևս հեռատես ոմանք, այսպիսի աղէտ մը

գուշակելով, այժմէն կ'հաղցնեն թէ արդեօք նիւթապէս և հոգեպէս փրկութեան միջոց մը չկրներ Հայ ժողովրդեան համար, եթէ իր ազգային սահմանադրութեամբ յարի այս կամ այն եկեղեցւոյն, այսինքն՝ քաղաքականութեան կամ կաթոլիկութեան ծոցը մտնէ։

Այսպիսի հարցման մը պատասխան տալու համար բազմազիմի նկատումներու մէջ մտնել հարկ պիտի լինի և մենք այդպիսի նկատումներու խորը մտնելու հարկին մէջ չդտնուելով՝ այսչափս միայն կ'ըսենք որ նախ՝ մեր Հայ եկեղեցին մեզ կ'բաւէ, և մեր զարգացման կրնայ հզօրապէս օգնել եթէ փափաքելի նորոգումները կատարուին, և ապա՝ եթէ օրին մէկն՝ երբ աւելի լաւ ճանչցուի Լուսաւորչի եկեղեցւոյն կազմակերպութիւնն առհասարակ լուսաւոր մարդիկ եկեղեցիներու կոչմէն, այն ժամանակ թերևս անանք մեզ մտածելու փափաք յայտնեն քան թէ մենք անանց ուսոյն չտալու պէտք չկայ[1]։

---

[1] Արդի եւրոպացի նշանաւոր աստուածաբաններ կ'ընդունին որ Հայ եկեղեցին առաքելական ձշմարիտ սահմանեներու վրայ հիմնուած է, ազատ միապետական եւ աստուածապետական հակումներէ, ազատ իր ընտրական ու հոգևորական զործողութենց մէջ, եւ զերծ այն ձեւապաշտական, թագաւորական արարողութիւններէ եւ անիրաւ ոգիէն որ ժողովրդոց եկեղեցական իրաւունքը կ'խլէ եւ սիրտը ձմշուկներ կ'դնէ։

(3)

ՖԷՆԷԼՈՆՅԻ ՀԱԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԻՆՉՊԷ ՆԱՀԱՊԱՏՈՒԵՑԱՒ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՄԸ

ԳԼՈՒՂԻ՝ Փ. ՖԷՆԵՕՆԻ ՊՐՈՖԻԼԸ

« Բայց խնդիրն այնքան պարզ է . . . որ բան մը չը կարող զայն մշագնել, բայց եթէ անոր վայ ըսուած շատ խօսքերով։

ՋԷՐԻՒԶԻ ԴԷՅԼԸՐ

Անտարակոյս՝ լորտ Գասլդընն չէր կարող այս կնիքն վրայ ամենքան խօսիլ իր բարեկամին։ Բայց թերևս այս համոզումն ունէր որ եթէ իր խօսելիքն յայտնէր, ուրիշ խօսելու արժանի բան մը չպիտի մնար։ Կերպ մ՚արհամարհա ծիծաղով կ՚նկատենք այն խենդին հին դասական կատակն, որով իր տունը ծախելու մըտադիր ընելով, իրրև անոր մէկ նմոյշն իր հետ կ՚կրէր պղնձէ մը։ Հիմակ աւելի լաւ գիտենք տուները գնահատել, բայց և այնպէս երբեմն որամադիր կ՚ներևինք մարդկային կեանքէն կտոր մը քաղել և պիտակցաբար պահել։

— Անա, տեսէք, պիւէ ըսեմ ձեզ մէ ի՞նչ բանով չինուած է։

Լորտ Գասլդընի բարենպատակ առաջարկը չնարհատարար օրամով չընդունուեցաւ։

— Ի՞նչ կիս — ուռնչեց Յակինթ, իր գլխարկն աւելի ևս խլեցնելով աչերուն վրայ։

— Լա՛ւ, մինչ չդիտե՞ս . . . ախկին . . . օրիորդ . . . Աստուած վկայ, ես ալ չդիտեմ ի՛նչպէս անուանեմ։

— Աղտոր սկիպը մ՚է այդ — ըսաւ Յակինթ հեգնօրէն։

— Մ՚չ, ո՛չ, սիրելի պարոն, ես ամեն բան գիտեմ այդ կընհան վրայ, միայն ուսկից սկսիլը չդիտեմ։

— Ի՛նչ հարկ սկսիլ։

Դիրուկ մարդը չկինեցաւ, ունքը պատանց վերջապէս՝ իրմ պարտաւորութենէն կամ գոհացուցիչ կերպով՝ իր դժուարութիւնը գտնելէ ետքը։

— Այո՛, խնդիրը, պ. Յակինթ. իմ պարտքս կ՚համարիմ Ֆէնելոնի պատմութիւնը քեզ ըսել. Ոչ ոք ինձ չափ գիտէ անոր կեանքը. Ես բնաւ քէն չունիմ այդ հնկան դէմ, ընդհակառակը զանի կ՚սիրեմ։

— Մրգան պղտիկ խօսքեր այդ տիկնոջ համար . . . բայց ներէ ինձ, բնաւ հետաքրքիր չեմ այդ մասին։ Մնաս բարեւ կարծեմ երկայն պտոյտ մը պիտի ընեմ։

— Պահ մը սպասէ, Յակինթ։ Միթէ երբէք լսած չե՞ս Տիկին Ֆրէնսիս Օնգլի անունը։—Յակինթ չատ մը դարձաւ և խօսակցին երեսը նայեցաւ. — Տիկին Ֆրէնսիս Օնգլ, կրկնեց նա, ձեռքը ճակտին տանելով և ալտ յիշատակ մ՚յուշ յայտնելով։

— Տիկին Ֆրէնսիս Օնգլ, դուստրն է գնդապետ Ֆօրդհամ քիւ Ֆրէնչին որ Խրիմի պատերազմին մէջ անուն ուսացած է։ Ֆրէնսիս առուանցաւ Օնգլի հետ երբ միայն տասնեօթ տարեկ էր, և երեք տարի ետք իրարմէ բաժնուեցան։

— Միթէ այդ կի՞նն է։

— Այո՛, այդ կինն է։

— Սակայն ահա արքան մուքր կ՚երեւի։

— Առղէն ըսի որ տասնեօթ տարու էր երբ կարգուեցաւ։

— Բայց տուսինը . . . լորտ Ֆրէնսիս . . . միթէ կենդանի՞ է։

— Բոլորովին կենդանի է։ Գէթ գինք սղջ առողջ գտայ երբ կէս ժամու չափ առաջ գինք տեսայ։

— Հո՛ս է ուրեմն։

— Այո՛։ Միա դեր Յակինթ. եկուր չրջանք մ՚ընենք այս կողմերն, ահա, հանդարտ, մեծաւոր ձամբայ մ՚է այս, և . . . ։

— Ո՛չ, յարմար վայր մը չէ այդ — բսաւ Յակինթ յանկարծ ետ քաշուելով, երբ լորտ Գասլդէնն անոր թևին վրայ դրաւ ձիլտ այն ձամբան էր ուր Յակինթ տեսակցեր էր Ֆէնելոնի հետ։

— Ի՞նչ հարկ կայ, չգիտեմ, քեզ մռիկ ընել։ Ո՛չ միայն ֆինանսական օգուտ մը կրնա՞ն ձագիլ։

Եւ սակայն Յակինթ մռիկ ըրաւ. և ո՞ր մարդը մռիկ չպիտի ընէր. Բայց տարբեր խնդիր էր ինչ լսածին պիտի հաւատար թէ ոչ։ Յակինթ ճարտարապետ մարդ մ՚էր . . . միայնուն տաղանդէն և համրան իրրև օրինագէտ օրէ օր կ՚աւելնար։ Բայց

տատի՝ մարդկան բնաւորութիւնը ճանչնալու տար և գրեթէ բնազդային ձիրք ունէր, և չուտով չէր հաւատար այն ամեն ըլլոյներուն որ լաւագոյն ընկերութեանց մէջ կ'երթին . . . .

Յակինթ մեծ դալափար մը չունէր լրտ Գասլղընի խելքին վրայ, գիտէր որ բարեմիտ անձ մ'էր, բայց անոր պատմելիք բաներն իրրև պատգամ ընդունելու արամադիր չէր, թէև լրտը հակառակը կ'յուսար։ Յակոբ մտիկ ըրաւ։ Հետաքրքիր լրտըն իր պատմութիւնն այսպէս շարունակեց.

— Արդէն գիտես, որ դեռ փոքրիկ աղջիկ մ'էր այն ատեն Ֆէննէլա, և իր հօրը պաշտելին։ Մայրը մեռած էր երբ օրիորդը մանկիկ մ'էր։ Հայրը դնդապետ Ֆրէնչ՝ պատաւ կին մը՝ իրրև խնամատարուհի, բռնեց որ ջաւակը հոգածէ Ֆէննէլա, դեռ մեց տարու, անատաո և վառվռուն ջաւակ մ'էր, որ հօրը վրայ կ'իյնար, ինչպէս հայրը բացարձակ իշխող էր տան մէջ, իր բռնապէր, կամապաշտ մարդ մը։ Ոչ ոք կ'համարձակէր դիմաքաոսիլ անոր, բայց ի Ֆէննէլայէն, այնպէս որ ամեն մարդ այդ տան մէջ պարտաւոր էր միշտ գլուխ ծռել Ֆէննէլայի, և Ֆէննէլա իր կամքը կատարել կուտար ամենուն։ Վայրագ որսորդուհի մ'էր, և երբ իր արարական փոքրիկ ձին հեծնէր և շրջականերն արջաւէր ամեն բան կ'աւերէր ու կ'խորտակէր։ Մի անգամ խելքին փչեց՝ պատանեկան տառաջ, լեռ ու ձոր արշաւել, այնպէս որ չիմարարար իր մահուան կ'պատճէր։ Տեսնուած բա՞ն էր որ հազիւ տասն հինգ տարեկան օրիորդ մը որսի ելնէ միս միևնոյն, վասն զի ծերուկ ձիադարմանն, որ անոր կ'ընկերանար, չէր կարող հասնիլ և եռանկն կրնայի մը պէս կ'յառաջանար։»

Մինչդեռ մտիկ կընէր Յակինթ՝ իր երևակայութեան՝ նոյն պահուն՝ վառվռուն գոյներով կ'ներկայի սիրուն, փափուկ և անվեհեր օրիորդի մը նկարն, ուսերուն վրայ մազերն ալեծածան, կաղնեզոյն աքանչելի աչուընքը շողշողուն, և քնքուշ այտերը վարդերու պէս փայլուն։

— Գիտեմ որ այս պատմութիւնը ստոյգ է — շարունակեց լրտ Գասլղընը, վասն զի ծերուկին լրտ Ջրզպին, որ այն ժամանակ որսորդապետ էր, պատմած է ինձ, ըսելով թէ կենացը մէջ չէր տեսած բնաւ այդպիսի բան մը։ Մեռս օր Ֆէննէլայի հօր հետ այս մասին խօսեցայ, և հայրն վերջ տուաւ այդ որսորդական արշաւներուն։

— Լա՛ւ, — ըսաւ Յակինթ, պահ մը լուռ կենալէ ետև — ի՞նչ կ'հետևի։

— Լաւ, սա կ'հետեւի որ Ֆէննէլա չատ ազատ կրթութիւն մ'առած էր, բայց որսի դէպքէն աւելի վատ բաներ կան։

— Ի՞նչ բաներ — մռնչեց Յակինթ՝ իր գիրուկ բարեկամին շեղակի յանկուցիկ ակնարկ մը նետելով։

— Ես . . . ճշմարիտ վկայ, բոլորը մէկ բառի մէջ կրնամ ամփոփել . . . այս է՝ պչրասիրութիւն։ Ես կարծեմ թէ Ֆէննէլա Ֆրէնչի պէս յանդուգն, անկուշտ, անշահ փոքրիկ պչրասէր արարած մը չէ ծնած մարդկային ապգը նեղելու համար, կ'երեւակայեմ որ Ֆէննէլա պչրասիրութեան կատարեալ նմոյշն է։

— Ողորմելի՛ մարդկային ապգ — ըսաւ հեգնօրէն Յակինթ, բերնին ծայրերն սեղմելով։

— Բայց, սիրելի բարեկամ, Ֆէննէլա սկսաւ հեքնաչրել (flirt) երբ կարմ մարմար կ'հագնէր։ Տարակոյս չունիմ որ իրեն չրջանակ ու խաղալիք բերող մարդը սիրահարած պիտի լինէր անոր։ Իսկ երբ Ֆէննէլա սկսաւ մեծնալ, կոտրածն ընդհանուր եղաւ։

— Յուսամ որ գոնէ անմեղներու կոտրածը չէր — մրմնջեց Յակինթ։

— Գնդապետ Ֆրէնչ Էդմրչիր կ'բնակէր, Բօրնմութի՝ն ոչ չատ հեռու։ Եւ Ֆէննէլա տասնվեց տարու չեզած՝ զօրանոցի բոլոր մարդիկն գլխէ հանած էր։ կարծեմ թէ այն օրն որ Ֆէննէլա Ֆրէնչ Օնգլօի հետ նշանուեցաւ, տեղացի դեղագործները կ'յուսային որ թոյն պատրաստելու դեղագիրներ պիտի ընդունէին չատերուն համար — յարեց գիրուկ լորտն, այս սրախօսութեան վրայ ինք ձիծաղելով։

— Ո՞ր հանդիպեցան իրարու։

— Ի Բօրնմութ՝ զինուորական պարահանդէսի մը մէջ։ Նախ՝ այնպէս կարծուեցաւ թէ սիրային մուրհակն մ'էր այս, Ռոմէօ և Ժուլիէդի եղանակաւ։ մի՛մէ չգիտե՞ս

— Ո՛չ, օրիորդը կ'սիրէր երիտասարդն, անշուշտ — ըսաւ Յակինթ՝ ցած ձայնով մը։

— Աստուած միայն գիտէ։ Նէ այդպէս կ'ըսէր, և այսպէս կ'հաւատացնէր։ իսկ երիտասարդն, յուսահատ դրուխեան մէջ ընկած էր։

— Եւ այսպէս . . . ամուսնացան, բայց երջանիկ չեղան։

— Ո՛չ, Տէր վկայ, չեզա՛ն։ երկար չտևեց ուրախութի՛ւնը։ Առաջին երկու տարիներն անցան գգուելով ու սիրելով։ Սըրէյի մէջ պղտիկ ագարակ մը բռնեցին, և մշակային ու առաջ-

նին գործերով զբաղեցան։ Ներուն Ֆրէնչ չատ ժամանակ ա-նանց հետ կանցնէր։ Այսպէս երեք տարի անցեր և Ֆէնէլա որ-ղի մ'ունեցեր էր, երբ իր հայրը Ֆրէնչ մեռնելով բոլոր հարս-տութիւնն անոր թողուց։ Այն ատեն Ֆրէնչ Օնլօ ու կինն քաղաք իջան։ Ֆէնէլա ընտօնեան ընկերութեան մէջ մտնելով մեծ ազդեցիկ հանեց։ Արդէն այդ շրջանին մէջ երեցած էր իր ամուսնութենէն ետք՝ բայց չատով Ֆրէնչ Արեւելքի հիւղակը տա-րած էր գինք, այնպէս որ այժմ իբրեւ նորութիւն մը կ'երեւէր։ Ու ինչ, քաջ դիտես, աքանչացման արժանի չատ բաներ ունի։ Տասնեակ կիներ ի'ճանչնամ չատ աւելի գեղանի ու հնարքի, բայց Ֆէնէլա ունի այնպիսի հրապուրիչ բան մ'որու նմանը չեմ տեսած։ Ահա այն ատեն հին խաղը նորէն սկսաւ։ Երիտա-սարդներ նէրա չուրջն առին խենդի պէս, և Ֆէնէլա անոնց հետ հեգնասիրեց արմակ համարձակ։

— Կ'երեւի թէ Ռօմէօ և Ժուլիէդի նման սէրն բնական մահ-ուամբ մեռած պիտի լինէր — ըսաւ Յակինթ չիտակ իր աչքե-նայելով։

— Ո՜հ, ես ալ այդպէս կ'ենթադրեմ։ Պէտք է նաև ըսել որ Ֆէնէլա Թիմեոնիկի նման արարած մ'է, որու կարելի չէ բնաւ վստահիլ։

— Հապա՞ իր ամուսինն . . .։

— Ֆրէ՞նչ . . . ճշմարիտը կուզե՞ս, Ֆրէնչ ալ խենդի պէս վարուեցաւ։ Նա ևս չատ նորահասակ էր, դիտես։ կարծես թէ դպրոց մը միանուագնէ էին, և սովոր էին միասին, պագնուիլ և ար-ցունք պէս խաղալ։ Ֆրէնչ Ֆէնէլայի վրայ նախանձի նշոյլը չու-նէր բնաւ . . . մինչև այն օրն . . .։

— Ձի՛չս — բացագանչեց Յակինթ դիմի չարժումով մը։

— Լա՛ւ, կամ իր մօրաքոյրն, Տիկին Կրիզէլ, անոր մկրտքը պղտորեց, կամ թէ ինք անմամբ անախորժ բան մը տեսաւ, չգիտեմ, միայն սա իրաւ է որ Ֆրէնչ, գիշեր մը՝ աւտարիա-կան դեսպանատան պարահանդէսէն տուն դառնալուն, մեծ փոթորիկ մը հանից, և Ֆէնէլա, որ՝ երբ բարկութեան բռնի, մի'շտ իր հօր թափառական բնոյթը կ'առնու, կրակ ու բոց վը-ղեց ամուսնոյն յարձակման դէմ, վասն զի, այնպէս կ'թուի որ ինքն ալ թագուն նախանձ մը կ'տածէր։ Նոյն միջոցին օտա-րական կնոջ մը վրայ կ'խօսուէր, որ Մոնկուլսայէն . . . գրեթէ եկած էր, անուանն անյայտ, Ֆրէնչի մօր տեղն անցնելու չափ տարէց, բայց տեսակ մը դիւթիչ ցնդաբեր մ'որ այս հղանա-

կին ամեն աեզ կ'երեւէր։ Արդ՝ Ֆէնէլա ամուսինը իր կարգին կշտամբեց ըսելով որ կինք ապերջանիկ կ'ընէր այն օտար անպիտան կնոջ հետ ունեցած յարաբերութեան պատճառաւ։ Այսպէս կռիւը կ'մեծնայ։

— Այս ամենն չիմարական ու քմահճին խօսքեր կին անջուկա — ըսաւ Յակինթ, յանկարծ սուր ակնարկ մը նետելով իր պատասխանը յօնքերուն տակէն։

— Ա՜հ . . . Ճիշտ է . . . դիտես. հատնականն է որ Ֆրէնք աստիճան մ'աչք կ'ոչնչէր, բայց խնդիրը նոր կերպարան մ'առաւ։

— Անշուշտ։

— Ֆէնէլա վայրենի հնդիկի մը պէս կ'խօսակ։ Կարելի չէր որ նէ իր ամուսնոյն հրամայական ձեւերուն տակէն գլուխ ծռէր. յետին ծայր հպարտ էր Ֆրէնք լսկ մարդ մ'ակնարկելով — այս է պինուորական կցորդի մը — պատուիրեր էր Ֆէնէլայի որ անոր հետ չպարէ և զանի իր հիւրասիրութիւնը չընդունի։ Աւելորդ է ըսել որ Ֆէնէլա հետեւեալ գիշեր դիտմամբ չրջապարեց այդ պինուորականին հետ, և երեկոյեան՝ հինգ ժամու թէյի հրաւիրեց զանի։ Այս բանին վրայ նոր կռիւներ կ'ծագին։ Ընտանեկան խորհուրդներ կ'կազմուին։ Տիկին Կրիզլ իրեւ հաշտարար կ'միջամտէր ընդ ունայն։ Ֆէնէլա պնդեց որ բաժնուին այր ու կին. յետին ծայր կամակոր էր։ Նէ կ'փափաքէր զաւակն առնուլ հետանալ։ Իսկ դրամին գալով՝ կարող էր ամուսինը պահել բոլորը։ Այս և աստ նման յիմարական խօսքեր անցան այր ու կնոջ մէջ։

— Բայց կինն իր նպատակին հասա՞ւ։ միթէ թողուց ամուսինն։ Ի՞նչպէս թողլ տուաւ ամուսինն ալ որ իրմէ հեռանայ։

— Սիրելի բարեկամ, երբ Ֆէնէլա միտքը կ'դնէ բան մ'ընելու, ջամպա-ինչա է հարցնել թէ ինչո՛ւ թողլ տուին ու հեռանայ, քանի որ միտքը դրած անպատճառ կ'կատարէ։ Ֆէնէլա ապառնաց օրինական միջոցներու դիմել և մեծ գայթակղութիւն մը դրդռել։ Մանկլեան պիւթիչ կնոջ պատճառաւ եթէ ամուսինը հաշտարար կարգադրութեան մը չհաւանի։ Եւ չաւ, Օնզլօննէրը գայթակղութիւն բառը կ'ատեն ինչպէս կատագի չուանը ջուրը։

— Կամ ինչպէս այրած մանկիկ մը կ'վախնայ կրակէն — յարեց Յակինթ։

— Ինչ որ է, թամ անուան պայմանագիրն իրենց միջ կնքեցին

և ահա հիմակ Ֆրէնք կին մ'ունի և չունի, և սրտին — զոր այնքան կ'սիրեր — իրմէ տուին, անշուշտ մի քանի տարուան համար։

— Եւ ահա Տիկին Ֆրէնսիս Օնգլօ ևս տմուտիենով մը կամ առանց տմուտանոյ։

— Ես կրնամ երդնուլ որ ատելի երջանիկ է առանց տմուտանոյն, հոգիս կ'մկայէ որ այսպէս է։ Ֆէնէլա ուրիշ գործ չունի կենաց մէջ այլ միայն սիրոյ հետ խաղալ, քաղաքական սիրահար մը յուսահատութեան տանիլ, և ապա անմեղութեան անաւթի դէմքը մը կեղծելով զանի հեռացնել, և յայտնել թէ իր նպատակը սիրել չէր։ Սակայն ժողովուրդը պինուորական կոչումին գործին մէջ պարզ պչրասիրութենէ զատ բաներ կ'տեսնէր։ Ես չեմ գիտեր։ Ես չեմ կարծեր թէ ուրիշ մարդու մը հոգը նոյն անձ մ'է Ֆէնէլա։ Միայն առանին ծանր տեսարանին ականատես եղողներէն քիչեր ներողամտութեամբ կ'դատեն Ֆէնէլայի վարմունքը։ Սիրելի Յակինթ, պարտ սեպեցի աչերդ բանալ այս մասին։ Այդ կինը բաւական խիղճ մը պէս վտանգաւոր է։ Անտարակոյս իր կեանքն քաղաքականութեան պիտի մատնէ, բայց ուրիշներուն կենաց ալ ատելի մեծ վնաս հասուց և դեռ ևս նոյն ընթացքը պիտի չարունակէ։ Ես Ֆէնէլան տեսայ քէչ մ'առաջ կառքին յառաջակողմը նստած իր տմուտանոյն մօտ, և . . . »

— Որո՞ւ մօտ»

— Իր տմուտանոյն Ֆրէնք Օնգլօի մօտ։ Անոնք բան այսպիսի լրբութեամբ կատարելու հակամէտ կին մ'է։ Զայիտի պարմանամ եթէ վաղն միացած տեսնեմ այդ այր ու կինն»

— Եւ այս է — ըսաւ Յակինթ խորհրդի դէպ յառաջ քալելով — ինչ որ պիտի պատմէր ինձ ուշ դիպած վրայ։ Ես չեմ գիտեր թէ նէ պուլ կ'սիրէ, և ոչ գիտեմ թէ այս պահուս մէկը սիրած ունի։ Բայց այս իրաւ է որ զգացմանց խորութիւններ կան այս օրիորդին սրտին մէջ, զոր մեր ծերուկ Գասլդընն այնքան կարող է պատել որքան խլուրդ մը արեգակնային գրութիւնը ։ . . Բայց ինչ օգուտ ունի խօսիլ այս մասին։ Ես իմ խաղս խաղացի ու կորուսի։ Ես . . . ես պարտաւոր եմ այս տեղէն հեռանալ եթէ չեմ ուզեր բոլորովին ձնորիլ։ Ինչպէս կարելի է որ Ֆրէնք Օնգլօի նման անխորհուրդ ու խակ երիտասարդ մը կարող լինի գնահատել և հասկնալ այդ կինը։ Անշուշտ՝ ինքնասէր, անխոհեմ և անհոգ տղու մը պէս վարուած է, դէմ երբ

ամուսնացաւ այս աղջկան հետ անոր բնաւորութեան ընտիր կողմերն անտես ըրած է։»

Այս ըսելով վեր իր սենեակը ելաւ Յակինթ և սնտուկ մը դուրս քաշեց։ Պատահար էր մեկնիլ, տնօրուան էր այլ ևս բանակցիլ կամ յապաղիլ։ Վախտատ . . . անմիջական փոխատ . . . այս էր իր ընկերք միակ պարծը։ Սակայն երբ սընտուկը բացաւ և դրացիներէն մի քանի լաթեր հանեց, անկողնին մօտ նստաւ և երեսը բարձին մէջ թաղեց, — « Ա՛խ երթե՛մ, կ՚ափսո՛մ այդ կինն — » հառաչեց Յակինթ։ Եւ ապա տանեցինք կինք իր յիմարութեան՝ պատճառաւ։

Նոյն պահուն՝ փոքրիկ տղու մը քայլերը լսելի եղան սանդղին վրայ . . . դա՛ք . . . դա՛ք . . . դաք — վեր կ՚ոգիր մեծ ժուռութեամբ, այլ հառանդուն փութկոտութեամբ, և ապա մանկային տնուչ ձայն մ՚ըսաւ. — Պ. Յակինթ, Պ. Յակինթ, մրիկ նե՞րսն ես։

Յակինթ դուռը բացաւ տատուիկ բարախաւն սրտով մը։ Արդեօ՞ք նոտակ մը կ՚ղրկէր իրեն — Ի՞նչ կուզես, Ռօնի, իմ փոքրիկ տղաս — բաւ նա, վարը մանկան խարտեաշ ու գանգուր մազերուն և պայծառ, անմեղ կաղնեգոյն աչերուն նայելով, որ այնքան կ՚նմանէին իր մօրն աչերուն։

— Օ՛ն անդր — դոչեց Ռօնի, գնտակը դրուած սնտուկն և լաթերը նշմարելով. մրիկ մեկնելու մի՞տք ունիս։

— Այո՛, չարաճճի տղայ։

— Մրիկ կրէնափո՞ղն ալ պիտի մեկնի։

— Ո՛չ, կրէնափոլն պիտի մնայ։ Ի՞նչ կ՚ուզես դու Ռօնի։

— Կ՚ուզեմ որ դու չմեկնիս։

— Ուրիշ բո՞ղ խնդիր ունիս։

— Ա՛յո՛, ինչո՞ւս համար մեզի չես ընկերանար, երթ մրիկդ դիմել։

— Ձեզ ընկերանա՞մ. ուր։

— Ա՛յո, ինձ և մամային հետ։ Մաման կրսէ թէ ուելիս տակէ ուելի աղտոտ տեղ մը պիտի երթանք։ Ես ալ կրնամ չբնեբեր խաղալ։ Կ՚փափաքիմ որ դու ալ գաս և ինձ ու կրէնափոլնի հետ խաղաս։ Բայց կարծեմ պիտի չկրնաս գալ քանի որ լաքերդ կ՚ծրարես։ Ինչո՞ւ այսպէս տակն ու վրայ են։

Յակինթ իր թևերուն մէջ առաւ տղան, վերցուց ու պտըտաւ։ — Մնաս բարև Ռօնի — ըսաւ խեղդուկ ձայնով մը, և ապա փոքրիկ դոնչո՞ւդ ուրս հանեց և ըսին դոյնդ

Ուրիշ առնդիկն վար իջնելու պատրաստուեցաւ իր մկի ձեռքով առնդին բռնելով, որ մի փոքրիկ բրտացած մատն այտին տարաւ և ապա անոր նայեցաւ։

— Զարմանալի՜— ըսաւ ազան ծանրախոհ կերպով մը — դէմքս բոլորովին խրճած է։

ՆՈՒՊԱՐ ՓԱՇԱ

Մեծ մարդիկ հազուագիւտ են երկրի վրայ, և եթէ մարդի ընդ մարդ երևան գան, աւելի օտար քան բնիկ ախլպոններով կը ներկային մեր առջև։ Բնաւ դէմ չէ Հայ ազգը կ'պարծի երբ պատմութիւնն իր աչքին կ'պարզէ Հայազգիներ, որ՝ աշխարհիս պատահարն կողմերը, բնիկ երկրէն դուրս, իրենց տաղանդով և պարտականի գործունէութեամբ այլ և այլ ասպարէզներու վրայ, հռչակաւոր անուններու տէր եղած են և այս կամ այն օտար ազգին երախտապարտութեան և երբեմն ալ ապերախտութեան իրաւունքներ ստեղծած են։ Միթէ դո՞րկ է յիշել հին անուններ որ իրենց փառաց փայլն Հայութեան անուան վրայ ցոլացուցած են, միթէ հա՞րկ է յիշել նոր ժամանակներս Թուրքիոյ, Ռուսիոյ, Պարսկաստանի մէջ դերակշիռ դիրք գրաւած Հայեր, ոմանք դիւանագիտական ու քաղաքական, այլք գինուորական ու վարչական բարձր պաշտօններու մէջ, իրենց խմացական բացառիկ կարողութեանց շնորհիւ։ Եւ սակայն Հայ ժողովուրդը չատ աւելի տրտում ու երջանիկ սիրտ ունէր եթէ օտար երկնից ներքև մեծ հռչակ ստացող անձնաւորութիւններ իրենց բնիկ հողին վրայ տային այն պտուղներն զոր օտարներ վայելած են։ Մեր նպատակէն դուրս է քննել այն պատճառներն որ հայկական տարրն՝ ինքնին գարգացման ընդունակ, աւելի չատ կ'արգասաւորէ ու կ'պաղաբերի օտար կլիմայի ներքև, ուր անշուշտ իր անմահ ու ծաւալման համար աւելի հիւթեղ ու գորեղ սընունդ կ'գտնէ, այլ միայն անգամ մ'ևս հաստատել, որ մեր օտարաբնակ մեծ մարդիկն ոչ այնքան ուղղակի հայութեան, որքան օտարութեան համար մեծ եղած են։ Եւ ահա նուագով փայլակի մաշուան գոյն աւելի մեծ գգրգուտ, վշտակցական ոչ համակրական աւելի մեծ ցոյներ յառաջ կ'բերէ, աւելի կ'շարժէ

դիւանագիտական ու լրագրական օտար շրջանակներն քան թէ ընդհանրապէս հայոց սիրտն և ուշադրութիւնն։ Եւ ինչո՞ւ համար միթէ Նուպար հայուս հարազատ զաւակ չէ՞ր, որ թերևս աննշան դեր մը կատարէր եթէ իր ծննդավայրն ընդմիջտ մնար, միթէ հայութիւնն ոդին ու սիրն իր ծոցը չունէ՞ր։ Անտարակոյս՝ հին ազնուական գերդաստանէ կ'իջնէր Նուպար փաշան; անտարակոյս, բնիկ երկրին յիշատակներ իր հոգւոյն խորը ըմպէզ կ'յուզէին, անտարակոյս՝ իր ծաղատամեռնութեան և բարերարութեան գործերով ցոյց կուտար ատեն ատեն որ իր ծագման հաւատարիմ է, սակայն Նուպար փաշա իրրև նպիսոսի պետական մեծ մարդ չատ աւելի մեծ կչիռ ունէր քան իրրև Հայ մարդ, իրրև եւրոպական հոչակ վայելոյզ բարձր անձ նպատութիւն չատ աւելի ծանօթ էր աշխարհի քան իրրև հայոց զաւակ։ Եւ ահա այս աեզ կ'որոշուի իր մեծ քաղաքագետի և մեծ հայոց կեանքը։ Նուպար փաշա, որուն վրայ կենսագրականներ տեղեկութիւններ հետզհետէ կ'հրատարակուին, և որուն քաղաքական, տնմային և ընտանեկան կեանքն ուսումնասիրութեան արժանի նիւթեր կ'ընծայեն, երկու դէմքով կ'ներկայի Հայոց թեան, նախ՝ իրրև պետական մարդ, որ իր անուանի լծուց բոլոր աշխարհն քառորդ դարէ աւելի, իր գանազան դիւանագիտական շահատակութեանց շնորհիւ, որով մինչև իսկ եւրոպական հոչակաւոր քաղաքագէտներու համարումն ու պատկառանքը վայելեց, երկրորդ՝ իրրև Հայ մարդ՝ որ իր դիւանագիտական դաներ պրծմանց մէջ անգամ, չէր մոռնար իր տնմային պարտաւորութիւնները, զոր իր կենաց վերջին տարիներն աւելի պարտ և պատճառ կերպով կատարելու հետամուտ եղաւ, հանգամանքներով ազգային գործոց ման և օժանդակութեան պատկանող գանազան խնդիրներու։

Արդ՝ Նուպար փաշայի քաղաքագիտական կեանց չորս տարի ոչ միայն փառաւոր այլ անգուգական եղաւ, Եգիպտոսի ներքին վերակենդանութեան և բարօրութեան նպատակաւ։ Փարաւոնների ներու այդ աշխարհին այլ և այլ ճարտարութեանց տուած մեծ զումն ծախսերուն բարեկեցութիւնն ապահովելու համար, դիւանագիտական այլ և այլ ձեռնարկներն, զոր ի կատար հանեց երկրին անկախ յառաջդիման առաջարկ մը բանալու համար, ինչպէս նաև արդարութիւնը կաշկանդող հին դատական իրաւունքները վերանորոգելով Խառն Ատեանն, հաստատելու համար, ամեն ներքին

ու արտաքին ծանր խոչնդոտներու յաղթելով, Նուպար փաշա-յի քաղաքագիտական հնարամտութեան, հեռատեսութեան մի-ակ ապացոյցներն ու փառաց անջնջելի տիտղոսներն են և ալ-ար ընդ միշտ մնան։

Այսպէս Նուպար փաշա Եգիպտոսի ժողովրդեան բարերա-րը կրնայ նկատուիլ, և արդէն Ֆէլլահն զանի հայր կ'կոչէր, հայր մ'որ ստրուկ, թշուառ ժողովուրդ մը բուռն աշխատութեան և աղքատութեան ճիրաններէն փրկեց և անոր հանգստութեան, արդիւնաբեր գործունէութեան միջոցները սորվեցուց։ Թէև Նուպար փաշա յարդարեց ժողովրդեան յառաջդիմութեան նպաստող հիմը, թէև իմաստութեամբ հաստատեց Եգիպտո-սի վարչային և ելմտական մատակարարութեան հիմունքն, սա-կայն յեղաշրջական բուռն շարժումներ, օտարին ազդեցիկ մի-ջամտութիւնն և այլ քաղաքական դէպքեր կարծես աստիճան մը խանգարում բերին իր առաջադրած ծրագրին, այնպէս որ քանիցս եղիպտական իշխանութեան ղեկն դրեթէ ինքնիշխանա-բար այլ միշտ արդարութեամբ վարելէ ետև, արդարութիւն, զոր իր կենաց նշանաբանն ըրած էր, կ'ստիպուի թողուլ պարա-գայից բերմամբ, կառավարութեան ղեկն ու Բարիզ կ'քաշուի։

Նուպար փաշա ոչ միայն իրրև սրամիտ, հնարագէտ ու ճարտար քաղաքագէտ անուանի եղած է, այլ և իրրև ուղիղ, պատուասէր ու մանաւանդ արդարակորով մարդ, այնպէս որ միշտ համակրանք ու պատկառանք ազդած է մինչև իսկ նշանա-ւոր դիւանագէտներու չրջանին մէջ։ Կարգ մը նորելուկ պե-տական մարդոց այս դիւանագիտութիւնն իրրև նենգագիտու-թիւն չէր նկատեր, այլ արդարութեան դատն ու ժողովրդոց բարօրութիւնն հաշտարար եղանակաւ պաշտպանելու արուեստ մը, վասն զի ինք ի բնէ մեծահոգի ու վեհանձն՝ կանգնած էր ըս-տորին միջոցներով նպատակի մը, թէև արդար, հասնելու դը-րութիւնը։

Այսպէս էր, համառօտ, Եգիպտոսի պետական մեծ մար-դուն, ժողովրդեան վերանորոգչին, հանրածանօթ քաղաքագէ-տին բեղմնաւոր կեանքն։ Հապա տոհմային այն ժամանակ ա-ւելի ևս կ'չեշտուի երբ ի Բարիզ առանձնութեան մէջ կ'ամփո-փուի։ Բնիկ Հայ, բայց հայ լեզուն ու գրականութիւնն Հայու-թեան հին ու նոր կեանքն գոց գիրքեր էին իրեն համար։ Պա-րագաները պարտ դրին Նուպար փաշայի վրայ ուսումնասիրել փոքր ի շատէ տոհմային կեանքն, և անոր այլազան երևոյթնե-

բուն հետաքրքրութիւն։ Այդ հետաքրքրութիւնն իր արդիւնքն արտադրեց։ Նուպար փաշա բարեգործութեան մէջ սփոփանք գտաւ, և խրատ, քաջալերութիւն ու նպաստ չխնայեց կարօտ ու թշուառ մերայնոց։ Ինչպէս հանրային նոյնպէս մասնաւոր գործերուն մէջ միշտ համեստ ու անպարծուկ, Նուպար փաշա կարգ մը կարճամիտ բարերարներու պէս, իր բարեւթեանց փոխարէն ներբողներ և գովասանական ճառեր չէր ուզեր լսել, և իր նպաստներն գալոնապէս ընդունողներու թիւն չատ աւելի ատուար էր քան թէ յայտնապէս ընդունողներունը։

Եթէ պատմութիւնն անմահ պիտի պահէ Նուպար փաշայի անունը, Ազգն ալ երկար ժամանակ պիտի ողբայ անոր կորուստը։ Բարոյական ու նիւթական մեծ ոյժ մ'էր այն, իրօք, Ազգին համար, ոյժ մ'որ այնքան աւելի կ'արդիւնաւորէր իր ազնուասիրտ և վեհանձն կենակցին բարեսիրութեան գործերով և որ այժմ կ'անցնի իր հարազատ որդւոյն, Պօղոս փաշայի։ Անտարակոյս՝ որդին՝ պատկառելի և անմոռանալի հօրն արժանի ժառանգորդ, պիտի ջանայ մեղմել իր առատասիրտ մօրը հետ տոհմային վիշտերն և ճեռնտու գտնուիլ անոր անմիջական պիտոյից։

* * *

Ներկայ ամսոյս 7ին Նուպար փաշայի համար հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Ս. Աստուածածնայ եկեղեցին, ըստ խնդրոյ Գալուստ էֆ. Մարկոսեանի, և այս սգալի արարողութեան ներկայ գտնուեցան մեծահռչակ հանգուցելոյն ազգականներն, և ամեն դասակարգէ խուռն բազմութիւն մը։ Արարողութեան ատարտմանէ ետք՝ Մեծ։ Գ. Յովհ. Բարձեան կարճ ու արտաշարժ դամբանական մը կարդաց, դրուատելով Նուպար փաշայի ընտիր ընտիր յատկութիւնները և ազգասիրական ջերմագին ոգին։

* * *

Ներկայ ամսոյս 21 Ագտ. Հիւանդանոցի Հոգարարձութիւնն յատուկ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարել տայ Նուպար փաշայի համար, Ս. Լուսաւորիչ Մատուռն մէջ։

ՆՈՒՊԱՐ ՓԱՇԱՅԻ
ՅՈՒԶԱՐԿԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ըստ նոր տոմարի փետր. 7 ին Ֆրանսական Մէսաժըրի Մա-
ռիմ ընկերութեան Saghalien շոգենաւը Ալեքսանդրիոյ նաւա-
հանգիստը կ'թերէ Նուպար Փաշայի մարմինը՝ զմուռսած և կրկ-
նակի կնքեալ տնտուկներու մէջ ամփոփուած։ Հանգուցելոյն
ջղին վսեմ. Պօղոս փաշա, իր կինն ու զաւակները, որ միև-
նոյն շոգենաւին մէջ կ'գտնուէին, կ'իջերեն Օմիլ նախկնակ
քակ պագատը կ'ինայ շոգենաւին մէջ մինչև հետեւեալ օրուան
ժամը 10։ Նաւարանի վարչութեան և խառն Դատարանաց
կողմէ կ'առաջարկուի դագաղն առժամապէս նոյն չէնքերէն մի-
ոյն մէջ դնել։ Պօղոս փաշա խորհրդակցելով Ա.աջ. Տեղապահ
Փեր։ Յակոբ Աշտա Սրբազանի հետ և տեսնելով թէ կրօնա-
պէս որևէ արգելք չկայ յիշեալ երկու չէնքերէն միոյն կամ
միւսին մէջ փոխադրելու հանգուցելոյն մարմինը, չնորհակա-
լութեամբ կ'ընդունի առաջարկն և քահանայի մը առաջնոր-
դութեամբ դագաղն կ'տարուի ու կ'վերեզուի խառն դատա-
րանաց տորին յարկին մէջ պատրաստուած առժամապէս մա-
հարեմի մը վրայ։

Անհատնում բազմութիւն մը ներկայ էր օրէն ի վեր արդէն գը-
րաւած էր խառն Դատարանաց պալատն և յուղարկաւորու-
թեան թափորին անցնելիք ճամբան։ Ընդհանուր տուրք և
խափանութեան քօղ մը կարծես բոլոր քաղաքը պատած էր։
Երկինք՝ որ առաւօտուն ամպամած անձրև կ'սպառնար, միջօրէի
մօտ կ'պարզուի և արևախառն հեշտալի օդ մը կ'տիրէ երիտնե-
րանգ և գեղահիւս ծաղկեփունջերու և պսակներու բուրում-
ներով առլեցուն։ Քազաքապետութեան անօրինութեամբ յու-
ղարկաւորութեան ամբողջ ուղեգծին երկայնքը վառուած սե-
ւաթոյր լապտերներու աժգոյն լոյսը, հանրային և մասնաւոր
չէնքերու, տուներու և վաճառատանց վրայ կիսակէս պար-
զուած օմանեան, պնդլիական, եգիպտական, իտալական յու-
նական, և գոնդոլոյն դրօշակներու ազատաւեր ծածանումը և
անհուն բազմութեան անչշուկ և պատկառոտ լռութիւնը՝ կը
ջնչեան հանդիսին տխրութիւնը և մեծավայելուչ տեսարան մը
կ'պարզեին։

Կէսօրէն վերջ ժամը մէկը քառորդ անցած կ'սկսի Խառն Դատարանաց սրահին մէջ հանդուցեալին թաղման կարգն, նախագահութեամբ Գեր. Առաջնորդ Տեղապահ Աշոտ սրբազանի և մասնակցութեամբ Գահիրէի ու Ալէքսանդրիոյ Հայ կղերին և խափիներու Եպիսկոպոսին ու քահանայից։ Բոլոր հրաւիրեալք հետզհետէ կ'հաւաքին, և մինչ Սակարանի ժամացոյցը 2 կ'հնչէ, թափօրը կ'կազմուի Մուհամէտ Ալիի հրապարակին վրայ և քանի մը վայրկեանէն գնացքը կ'սկսի Եէրիմի փաշայի փողոցէն։ Գրեթէ Ալէքսանդրիոյ բովանդակ ժողովուրդը ներկայ է պետական մեծ մարդուն վերջին յարգանքը ընծայելու համար։ Մուհամմէտ Ալի հրապարակէն սկսեալ Եէրիմի փաշայի փողոցին ամբողջ երկայնքը, և անգլիական զօրանոցէն մինչև եւրոպական հիւանդանոցը՝ Հայոց եկեղեցիին մօտ, փողոցները, տանիքները, պատշգամները, պատուհանները, մեծ ու փոքր վաճառատունները լեցուած են հանդիսատեսներու խուռն բազմութեամբ։

Խառն Դատարանաց չէնքէն մինչև Պուրս խաչմերուկ՝ Ալէքսանդրիոյ ոստիկանական խումբը կ'կազմէ ուղեգծին երկու կողմերու շարքը։ Եէրիմի փաշայի փողոցէն մինչև Աթթարին պահականոցը շարքը կազմուած է անգլիական հրացանակիր զօրքերէ, այս վերջին տեղէն մինչև Աթթարինի մզկիթը անգլիական թնդանօթակիր գործերը կ'քաշեն կրկին շարքով։ ուղեգծին մնացեալ մասին շարքը կ'ձևանայ եգիպտական ոստիկանութենէն։

Թափօրին առջևէն կ'երթան եգիպտական և անգլիական հեծեալ ոստիկաններ, որոց կ'հետևին անգլիական, իտալական և եգիպտական նուագածուաց խումբեր՝ մեռելական ախուր եղանակներ հնչեցնելով թափօրին ամբողջ ուղեգծին մինչև նուագածուներուն կ'յաջորդեն Ալէքսանդրիոյ Հրշէջ Ընկերութեան ջրանկարաց խումբը, քաղաքապետութեան, խառն և տեղական գատարանաց դատաւորները։ Ասոնց կ'հետևին՝ երկու կարգի վրայ՝ հայ վարժարանաց երիտասարդները. Արար, Յոյն, իտալական և այլ մասնաւոր վարժարանաց աշակերտներ։ Ապա կուսակրօն եղբարց և ակնախոհիկ պատկերուհւոյ շարքը 40 կն աւելի զոհս կ'կրեն նուիրելներու կողմէ որոշեալ անձեր։ Պատկերէ վերջ ուշադրաւ և արտասուէ երևոյթ մ'կ տեսնել հանդուցեալին ազգակիցներէն ուխտ հոգի որք կ'կրեն նորա պատուհանները մօտաւ 25 է աւելի՝ զետեղուած սև թաւիշէ և

ոսկի երիզներով պատած ուղիը բարձերու վրայ և որոց զանազանութիւնը ու ճոխութիւնը կ'ապացուցանեն այն բարձր համբաւը զոր ստացած է իրաւամբ մեծանուն քաղաքագէտը բոլոր աշխարհի քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ։

Անմիջապէս յետոյ պատկառելի հանդիսաւորութեամբ կը յառաջանայ Գահիրէի և Աղեքսանդրիոյ հայ եկեղեցականութիւնը՝ ի գլուխ ունենալով Գեր. Աշոտ Եպիսկոպոս և ասոնց զուգընթաց խոպոլ կղերն և եպիսկոպոսն՝ Գեր. Ամպա Բերիլոս, իրենց կրօնական տարազով և եպիսկոպոսական գաւազան ի ձեռին։ Եկեղեցական դասին կ'հետևի չքեղ մեռելակառքը՝ լծուած չորս զոյգ արաբական գեղեցիկ սպիտակ ձիերէ զրեթէ բոլորովին աներևոյթ ծաղիկներու տարափի մը տակ և որոց. մէն միայն քովը ի վեր կ'քալեն ահագնաստ խաժիկ ոչխարներ. մեռելակառքը՝ համակ ծաղկաստիւռ՝ ծածկուած է սև չղարշաներով, որք կը կրեն հանգուցելոյն անուան սկզբնատառերը, և չորս անկիւնները զարդարուած են եգիպտական դրօշակի ձևքերով՝ իբր խորհրդանշան այն երկրին որուն այնքան աղնուօրէն ծառայեց Նուպար փաշա։ Դագաղին վրայ տարածուած է մէկ գիրութեան սուրն և ոսկեհուռ վերարկուն։

Դագաղին ետևէն յամրաքայլ և տրտմալից կուգան սգակիր ընտանիքն և ազգականք ու բարեկամք հանգուցելոյն, ի գլուխ որոց Վսեմ. Պօղոս փաշա, Նորա միակ որդին, քովը ունենալով Վսեմ. Տիգրան փաշա՝ իր քեռայրն. Մարկոսովի պէյ, Աստուր և Կարապետ պէյ Շէրիտճեան եղբարք, և Պ. Բրէսբէյն, եւ Ապա կուգան Հասան փաշա Ասըմ, մեծ արարողապետ Բարձր. Խաժվին՝ իդիմաց Նորին Բարձրութեան, բոլոր նախարարները՝ բացի Մուսթաֆա փաշա Ֆեհմիհէ, որ յանկարծական անհանգստութեան մը պատճառաւ չէ կրցած Գահիրէէն իջնել, օտար հասարակութեանց հոգևոր ներկայացուցիչներն, Գահիրէի և Աղեքսանդրիոյ ազգային պաշտօնական մարմնոց ներկայացուցիչները, Դիւանագիտական և Հիւպատոսական մարմինն, ի մէջ այլոց լորտ Գրոմէռ, Կրիրարիս՝ հելլենական հիւպատոս, Պ. Տէպպան՝ Պրազիլի ընդհ. հիւպատոս, Աղեքսանդրիոյ կառավարիչը, Օսմանեան կայսերական բարձր պատուիրակի մէկ թիկնապահը, անգլիական և եգիպտական բանակին բարձրագոյն սպաներն, Աղեքսանդրիոյ քաղաքապետութեան նախագահն Շաքուր պէյ և բոլոր անդամները, ծովային առողջապահական խորհրդոյ նախագահն, Աղեքսանդրիոյ նաւահանգիստը զըռ-

Նուռղ անգլիական պահականաւոր հրամանատարն իր սպանե-
րով, Աղեքսանդրիոյ, Գահիրէի և Մանսուրայի խառն դատա-
րանաց բոլոր ատենակալք և դատաւորք իրենց պատուանշան-
ներով, բնիկ դատարանաց անդամներն, պետական գլխաւոր
պաշտօնատարներն ու մեծ վարչութեանց պետերն, օտար հա-
րակութեանց աշխարհական ներկայացուցիչները, եւրոպացի
և բնիկ երևելի անձնաւորութիւններ, վաստականներ, սեղա-
նաւորներ, վաճառականներ և ժողովրդեան աննկարագրելի
բազմութիւն մը։

Յուղարկաւորաց թափորը վակուած է եգիպտական հեծ-
եալ սպահիականց գունդով մը որուն կ'հետևին տասը լանջոններ
սքանչելի պսակներով և ծաղկեփունջերով ակաղմուն։

Այսպիսի հանդիսաւոր և յամրաքայլ դնացքով ժամը երե-
քը քառորդ անցած թափորը Շէրիֆ փաշայի փողոցէն և Ռո-
պէրթի պողոտայէն անցնելով կ'հասնի Հայոց եկեղեցին որու
պարտէզի դրան առջև դագաղն վար կ'առնուի և ձեռքով կը
տարուի եկեղեցի որ պարագային յարմար կերպով պարդար-
ուած է և որուն կեդրոնը բարձրացած չքեղ մահաբեմի մը վրայ
կ'զետեղուի դագաղն և անմիջապէս կ'սկսին Ժեռելական ա-
ղօթք կարճ այլ հանդիսաւոր արարողութեամբ, յաւարտ որոյ
Գեր. Տեղապահ Սրբազանն հակիրճ դամբանական մը կ'խօսի
ի վեր հանելով Նուպար փաշայի կենաց և գործունէութեան
խոշոր գիծերը։ Ապա դագաղը կ'տարուի եկեղեցւոյ կից պար-
տէզին այն մասին մէջ որ յրջափակուած է մասնաւորապէս և
ուր է արդէն դամբարան հանգուցեալին եղբօր Առաւել պէյ
Նուպարի՝ որ չուրջ քառասուն տարի առաջ կառավարիչ եղած
է Խարթումի և Սէնաարի։ Հոն կ'կարդացուին վերջին աղօթք-
ներն և դագաղն առժամապէս կ'դրուի նոյն դամբարանին մէջ։

Այս միջոցին Ֆահրի փաշա, հանրօգուտ չինութեանց և
կրթական գործոց նախարարն, կարտասանէ դամբանական մը
արաբերէն լեզուով և պերճախօս շեշտերով կ'ներկրոզէ հանճարն
եգիպտահայ մեծ դիւանագէտին, կ'յիշէ անոր կեանքի գարու ծա-
ռայութիւններն առ եգիպտոս և խանդավառ յուզումով կ'ուղ-
ղէ իր հուսկ յետին ողջոյնը հոյակապ պետական մարդուն Ապա
Մօրիս Պէյէ, Աղեքսանդրիոյ խառն դատարանաց վերաքննիչ
Ատեանի Նախագահն, ֆրանսերէն լեզուով կ'արտասանէ դամ-
բանական մը հակիրճ և իմաստալից, և հանդէսը վերջ կ'գտնէ։
Ժամը 4ին բազմութիւնը սակաւ կ'ցրուի յուզուած և մտամ-

փոխ, խորհելս ազգասիրով յուզարկաւորութենէն այն Մեծ Հայուն որ աշխարհի պետական մարդոց է՛ն մեծերէն մին եղաւ և որմէ յիշատակ մը միայն կ՛մնայ այժմ որուն մէջ անոնց որք ճանչցան և սիրեցին զանի։

Նոցին վախմանութիւնք Պօղոս և Տիգրան փաշա գերեզմանին մօտ և եկեղեցւոց առջև կ՛ընդունին ներկայից ցաւակցութիւնները։

Յուղարկաւորութեան որն Եգիպտոսի կառավարական բոլոր պաշտօնատուններն կ՛փակուին իւրեանց ազգ և յատուկ հրամանագրով Նախարարապետին։

Ահաւասիկ Պ. Մօրիս Պէյլի դամբանականը։

Տե՛ր,

Ձգիտի յիշեցնեմ ձեզ քաղաքական ասպարէզն պետական այն Հայկական մարդուն որու կորուստը կ՛ողբայ այսօր Եգիպտոս և որ այսուհետև պատմութեան կ՛վերարերի. քան զիս կարողագոյններու կ՛թողում զայդ ընել։

Սակայն իրրև Նախագահ Վերաքննիչ Խառն դատարանի՝ յանուն պաշտօնակիցներուս տխուր պարտականութիւն ունիմ անոր ընծայելու վերջին և հանդիսաւոր մեծարանք մը։

Ամենքդ ալ գիտէք մէկ քի՞չ կր Արդարութիւնը Եգիպտոսի մէջ 1875 ին առաջ։

Նուպար փաշա այն հաստատիտ իմացականութեամբ և այն տեսութենոյ բարձրութեամբ որոցմով նշանաւոր Հանգիստացած կր, առաջինն եղաւ հասկցող որ Արդարութիւնը պէտք ունէր բարենորոգման։

1871 ին քաջ Ներոպացի « Լաւ արդարութեամբ լաւ վարչութիւն մը ձեռք կ՛բերուի ». ընդհակառակն այն պզտիկ ազգութենան զոր իր լուսաւոր գաղափարներով և իմաստուն խորհուրդներով կ՛ներգործէր երկրի պետին վրայ, ընդհակառակն թանկագին աջակցութեամբ Տէրութենոյ ներկայացուցիչներուն, ընդհակառակն մանաւանդ իր անխոնջ և յարատև կորովին՝ Խառն Դատարաններն հաստատուեցան։

Նուպար փաշայի նախատեսած արդիւնքներն իրականութիւն պատան։

Դատապանական բարենորոգման բնաւորն և անխուսափելի հետևանքն եղաւ երկրին վարչական և քաղաքական ծաղկեցումը։

Դատարանները իրենց վճիռներով անյապաղելի պատուար մը դանգնեցին ղեզծումներու դէմ և կատարելութիւնը, ինքնին իսկ բարեկործութեամբ, հարկադրեցաւ նոր և իմաստուն հաստատութիւններով յարդել տալ իրաւունքն ու Արդարութիւնը՝ որ էական հիմն է արդի ընկերութեան:

Այսպէս ուրեմն Նուպար փաշա Եգիպտոսի վերանորոգիչն ներչն մին եղաւ և ի՞նչ որ ալ ըլլան հանրային երախտագիտութեան արժանի իր միւս ձիրքերն, Դատական բարենորոգման ստեղծումը պիտի մնայ իր կեանքին ամենամեծ գործը:

Տարակոյս չկայ որ ինք ամենէն աւելի նախամեծար կ'համարէր այս գործը, և այս պատճառաւ իսկ այնքան ուշադիր հոգածութեամբ հսկեց անոր վրայ և հետևեցաւ անոր ընթացքին և յառաջդիմութեան:

Վերջապէս, Տեարք, վերջին կապոյտ մը ջայն մեզ կապելու փափաքող մը՝ իր մարմինը քանի մը վայրկեան պիտի հանդչի նոյն իսկ չրջափակին մէջ այս դատարաններուն զորս այնքան սիրեց՝ թաղուելէ առաջ իր սիրական եղբօր քով որմէ այնքան քաղեպաշտ յիշատակ մը պահած էր միշտ:

Խոնարհինք, Տեա՛րք, այս բարձր դէմքին առջև. ամենէն աւելի յարգանաց արժանի ա՛յն մարդերն են որոնք արդարութիւնը սիրեցին: Իսկ՝ թէ մեր խորին վշտաց այս արդարութիւնը կարենար միթք ինչ սփոփել այն վշտակիր ընտանիքը որմէ այնքա՛ն տխրութեամբ բաժնուեցաւ Նուպար փաշա՝ ա՛յն այրին որ նորա կենաց ընկերն եղաւ և որ այնքան անձնուիրութեամբ չրջապատեց զայն իր վերջին օրերուն մէջ՝ վերջապէս ա՛յն որդին որով իրաւունք ունէր հպարտանալու և որ սահմանուած է մշտնջենաւորելու մեր մէջ անուն մը որ չպիտի կորսուի:

Գահիրէ

Ե. ՆԱՒՈՒՍԱՐԴԵՆՃ

ԿԻՆԵՐԸ ՊԱՐՏԻ՞Ն ԱՇԽԱՏԻԼ*

ՇԱՀԱԿԻ՞Ց ԵՆ ԹԷ ՍԻՐԱԿԻՑ

Ե.

Պարոն. — Սիրային ամուսնութիւն մ'ունենցայ, ընտանիքս բարեկեցիկ վիճակի մէջ պահելու համար բաւական վաստակ մ'ունէի։ Մի քանի տարիներ մեր ամուսնական կեանքը ուրախ ու երջանիկ եղաւ, մեր զաւակները զուարթ և բարեկիրթ կը մեծնային և ապագան պայծառ կ'երեւէր, երբ այն հաստատութիւնը ուր կ'աշխատէի փակուեցաւ և մնացի անպործ։ Կինս խոհեմ տնտեսագիտութեամբ պահեստ մը կազմաւորած էր, որով կարող եղանք ժամանակ մ'ընտանեկան պիտոյից հասնիլ, մինչ ես գործ մը գտնելու կ'ըրազէի։ Վերջապէս յաջողեցայ ըրաղուիմ մը ձեռք անցնել, որու թէև վաստակը առաջինէն նուազ՝ կ'ըսանայինք ամեն կերպով ծայրը ծայրին բերել։ Կինս չարագոյժ օր մը իմացուց ինձ թէ նեղութեան այս վիճակին չուզելով հանդուրժել մտադրած է արհեստով մը ըրաղիլ և տան ծախուց օգնել։ Դիմադրեցի իրեն, ցոյս տուի որ իմ աշխատութիւնս հետզհետէ պիտի արդիւնաւորի, թէ իր բացակայութեամբ ընտանեկան յարկը կորուսաներ պիտի ունենայ, թէ տալաք անհրաժեշտ պէտք ունին իր խնամոց և աղջկեցութեան։ Ո՛չ, պատասխանեց նէ, չեմ կարող դիմանալ երբ կը տեսնեմ քեզ որ չարաչար կ'աշխատիս մինչ ես տունը անգործ ու ծոյլ կ'մնամ։ » Ի զուր չանացի բացատրել թէ իր տան գործերը արդէն բաւական աշխատութիւն մ'էին իրեն համար։ Վերջապէս տեսնելով որ հաստատապէս վճռած է աշխատիլ ամուսնոյ հանգամանքս չկորուսանելու համար հաւանութիւն ցոյցը։ Կինս գործի սկսաւ. իր արհեստը կ'պահանջէր որ առաւոտ մը բացակայ ըլլայ, ուստի տիպուեցանք սպասուհի մը բռնել, սակայն ընտանեկան յարկի նախնի ամրողջ կանոնաւորութիւնը խոյս տուաւ։ տեղեակները անխնամ կը մնային, կերակուրները անպիտան, տան ամեն կողմը տանտիկնոջ բացակայութիւնը յայտնի կ'երեւէր, տղոյց վիճակը խղճալի էր, անհնազանդութիւն, կոչտութիւն և անկանոնութիւն չըր-

* Տե՛ս, 3 թիւ երես 97։

ջապատած էին դիրենք, բայց աստի՝ հասկրեն ալ չէր ինչ որ կը յուսայինք ըլլար։ Զգացի թէ ժամանակն էր վերջ տալու այս տխուր վիճակին։ Զրաղումս յառաջացած էր և արդիւնքն ըստ բաւականի գոհացուցիչ, ուստի տեղի չէր մնար կնոջս աչքատուիթեան։ Ուստեցայ իրեն այս մասին ամեն քաղցրութեամբ, յիշեցնելով մեր նախնի երջանիկ ու սիրուն կեանքը, ընտանեկան յարկի անդորրութիւնը՝ բազդատելով արդի անկանոն վիճակին, կոչումն ընելով իրեն գործակցը սիրոյն համար, ցոյց տալով անոնց տարաբաղդ ապագան եթէ այս կերպով անխնամ մնային։ Վերջապէս խօսեցայ իրեն իրր ամուսնին, իրր հայր, իրր պզտիկ մարդ։ «Ո՛չ, Պարոն, պատասխանեց նէ սրտաճմլտութեամբ, չեմ թողուր գործս։ արհեստս անկախութիւն տուաւ ինձ և ես երբէք չպիտի յօժարիմ կրկին քու գերիդ ըլլալ»։ Ա՛ւ՛շ, լաւ ըմբռնեցի թէ ամուսնին, մայր, տանտիկնին կորսուած էր արհեստաւոր կնոջ գիրքին մէջ։ Չեմ ուզեր երկարել. կինս մի քանի տարի առաջ մեռաւ և աղջիկս իր տեղը բռնած է ընտանեկան յարկին մէջ։ Իր մօր վիճակը օրինակ մ՚եղած է իրեն և երբ անցած իրիկուն աշխոյժ վրայ նստած էի երազուն Լոիզին հարցուց ինձ. «Ինչ բանի վրայ կ՚մտածես, հայր»։ — «Մարդ վրայ կ՚մտածեմ, աղջիկս, պատասխանեցի։ — «Գիտես, հայր, ըսաւ նէ, ատկ կ՚ըսէի թէ աս աւելի պիտի սիրէի մայրս եթէ միշտ տունը կեցած ըլլար»։

Արհեստաւոր կնոջ մ՚այրին

Պարոն. — Ամուսնացած կիներու աշխատութեան մէջ ես երկու պայման կ՚փնտռեմ. ա) աշխատող կնոջ ընդունակութիւնը, բ) աշխատութեան առարկան և կերպը։ Աշխատասէր և գործնական լինելու կրկին յատկութիւնները քիչ անգամ կը միանան միևնոյն անձի վրայ։ Ինչպէս օր առաջը կ՚ըսէ թէ անօգուտ է փորձել կանոնը խառ մը քաղաքակրթ ծակի մը մէջ մտցնել, նոյնպէս անմտութիւն է յուսալ թէ ամեն կին կրնայ տիպար աշխատող լինել։ Կարծեմ թէ կին մ՚որ ուզի իր յատուկ ձիրքերը և դիտէ սահմանել իրեն յարմար առարկան պարտի աշխատիլ, քան զի այդ ընդունակութիւնը ունեցող կին մը առանին կեանքը անձուկ պիտի գտնէ և միայն անոր աշխատութեամբը պիտի ճանճրանայ։ Ջանմրոյթը, դիտէք, կանանց համար փորձութիւն մ՚է։ Ուստի լաւ է անոր տան մէջ օգնական մը բռնել, վարձք վճարել, անոր յանձնել առանին հոգերը և

ինք ստանձնելով վերին հսկողութիւնը իր աշխատութեամբ գրաղիլ։ Եթէ նէ հարկադրուի, հակառակ իր կամաց և ընդունակութեան, մի քանի տարիներ չարունակ տան միջինակ և տաղտկալի գործերով գրաղիլ, այդ գործերու անհատնում և անվերջանալի մանրամասնութիւնները պիտի վոխեն իր բնաւորութիւնը, նախանձոտ ու ժիր կինը դժգոհ, դիւրագրգիռ և հիւանդոտ ամուսին մը պիտի ընեն, որ ի վերջէ պիտի կարծէ իվ սխալ մը գործած է ամուսնանալով։

Երկրորդ պայմանին գալով եթէ դրամն հարկ անհրաժեշտ է ընտանիքի դոյութեան այն ժամանակ միայն կինը կարգադրանայ տունէն դուրս աշխատելու։ Իրիկունը իր աշխատութենէ յոգնարեկ և ոգեսպառ տուն վերադարձող կին մը անթուրժելի և օդտակար չկրնար ըլլալ ամուսնոյն, զաւակացը և տանը։ Այս երկու պայմաններուն մէջ ամուսնացած կիները պարտին աշխատիլ։

Հ.

Պարոն. — Իմ կարծիքս այն կիները որոց զաւակները փոքր են պէտք չէ աշխատին։ Իրենց զրաղմանց ժամանակ չեն կարող տալ անոնց այն խնամքը և ուշադրութիւնը որ անհրաժեշտ են և այս պարագային մէջ մեր պատասխանատուութիւնը մեծ է։ Ուստի նոր ամուսնացած կիներուն աշխատութեան մասին բացորոշ կըսեմ, ո՛չ։ Իսկ տարիքոտ և զաւակները բաւական մեծցած կիներուն գալով՝ եթէ ընտանեկան նիւթական վիճակը կ՝պահանջէ կամ փափաք կայ ընտանիքին դիրքը ուժեղի զօրացնելու և բարձրացնելու, կինն ազատ է աշխատելու։

Բաց ասոնք՝ նոր ամուսնացած կիներուն, որոց անդիմադրելի փափաքներն ամուսիններն նիւթապէս անկարող են դործադրել կ՝յորդորեմ աշխատիլ և կ՝խրատեմ ամուսիններն չհակառակիլ այդ աշխատութեան. ապահով եմ իվ ընդդիմութեան հետևանքը տխուր պիտի ըլլայ։ Իսկ այն կիները որ զաւակ չունենին, ոչ ալ առտնին ծանր հոգեր, սաստանային հետ դործ չունենալու համար, պարտին աշխատիլ և յատկացնել հատոյթը կամ առտնին, կամ մարդասիրական կամ հանրային օգտի։

Մօտ Ֆօլքս

Պարոն. — Տայց տուէ՛ք լնձ, կաղաչեմ, այն կիները որ իրենք կ՝դաստիարակեն իրենց զաւակները, իրենք կ՝ելմեն կերակուրները, իրենք կ՝կարեն տան կարերը, իրենք կ՝ընեն լուացքը։

Ձեմ խօսիր միայն բարձր, այլ նոյն իսկ միջին և հասարակ դասակարգի կանանց վրայ։ Ի՞նչ իրական աշխատութիւն կայ ամուսնացած կիներու համար։ Ամուսինը ցերեկը դուրսը կը ճաշէ, ազատ դպրոցն են, տան գործերը սպասուհիները կ'կատարեն և կինը միայն մտածելու և հնարելու կզբաղի այն փոքր գործողութիւններն ու զբաղումները որով իրիկունը իր ամուսնոյն գլուխը պիտի ցաւցնէ։ Մեզրալուսնի առաջին հրապուրելի օրերն ամեն մտածում կամ դէպք օրքան ալ չընչին լինին կարևորութեան ձև մը կ'առնուն և իրօք անպատեհ չէ՞ «այսպիսի քնքոյշ և չքնաղ էակի մը զղորիկ գլուխը այս տեսակ անուտի խնդիրներով ձանձրացնել»։ Այո՛, բայց յետո՞յ։ Կեանքի իրականութիւնը ոտանաւորը արձակի կ'վերածէ։ Իրօք լաւագոյն է որ կինը աշխատութեամբ զբաղի քան երևակայութեամբ և ամեն իրիկուն ամուսնոյն հետ ունենայ կարծեաց և պաշտպաններու, քան թէ անհեթեթ կատականաց, նախանձու կամ անգործադրելի փափաքանաց արդիւնք եղող վէճերու փոխանակութիւնը։ Փոքր մանրամասնութիւնները կ'փճացնեն մեծ մտածումները և այս վիճակը կարդիլէ ամուսնոյն եռանդը, կաւելցնէ կնոջ ծուլութիւնը և անտանելի բնաւորութիւնը։ Իսկ ընտանեկան յարկը ու տղայոց կրթութիւնը մեծապէս կը տուժեն։

Փիչ տաղտուկ և չատ գործ, ահա ինչ որ պէտք է ամուսնական կեանքի մէջ։

Շարլօթ Մ.

Պարոն. — Իրր ամուսին, իրր մայր և իրր աշխատող կին կրնամ, կարծեմ, դաշտիար մը յայտնել կանանց աշխատութեան վրայ։ Արդի աղջիկները մեծաւ մասամբ աշխատութեան ընդունակ և սիրահար են, արհեստ ու գիտութիւն զօրացուցած են անոնց մտաւորական կարողութիւնները և տուած են անոնց փորձառութիւն որ իգական սեռի համար թանկագին յատկութիւն մ'է։ Այս վիճակին հասնելու համար անհուն ջանք, դրամ ու մանաւանդ իրենց ամուրիութեան դեղեցիկ ժամերը վատնած են։ Կ'կարծէ՞ք թէ իրաւացի և անտեսագիտական օրինաց համաձայն կրնայ լինիլ ամուսնութեան պատճառաւ — յանկարծ սեղմել այդ բնական ընդունակութիւնը ու յառաջդիմութիւնը և պարզակել աշխատութեան ջերմ եռանդը առանին անձուկ չրջանակին մէջ։ Միւս կողմէ կանանց աշխատութիւնը աւելի կ'դիւրացնէ ամուսնութիւնները, որով-

հետև աւելի վատահելի կընէ ընտանիքի բարեկեցութիւնը։ Բայ
ատի ոչ մէկ կին կրնայ այնքան լաւ գիտնալ ու գնահատել
դրամի բուն արժէքը՝ որքան այդ դրամը իր աշխատութեամբ
վաստկող կինը, որ միևնոյն ժամանակ լաւ կ'ըմբռնէ թէ որքան
հոգածութեամբ գործածել պէտք է զայն։

Կին մ'որ կ'աշխատի ընտանեկան յարկի բարօրութեան և
զաւակաց կրթութեան համար ստուգիւ արժանի է յարգանաց
և սքանչացման։ Ամուսին մը որ կ'թողու կին մ'այրի և ընտա-
նիք մը որ կենաց պայքարին մէջ գէթ հանդարտ պիտի մեռնի
եթէ գիտնայ ապահովապէս թէ կինն պիտի ջանայ և կարենայ
կատարել ինչ որ ինք պիտի ընէր իր կենդանութեան ժամանակ։

Աշխատող կին մը

Պարն. — Ամուսնացած կիներու աշխատութեան մէջ պէտք
է ի նկատի առնուլ թէ ամեն կիներն հաւասար ընդունակու-
թիւն և մարսիկութիւն չունին։ Կիներն մտաւորապէս և ֆիզի-
քապէս մարդոց չափ կ'տարբերին իրարմէ։ Ամեն քարտիչներ,
Սր. Պետրոսներ չեն, ոչ ալ ամեն քաղաքագէտներ Կլատսդոն-
ներ կամ Պիսմարքներ։ Կանանց ոմանց համար առանին պար-
տաւորութիւններն իսկ չատ են, մինչ ուրիշներ կարող են այդ
պարտաւորութիւնները և արհեստ մը միանգամայն կատարել։
Գտնուիլ տարբեր պարագայներ կան. ոմանք զաւակ չունին,
ուրիշներ ծառայեալ ունին։ Չենք կրնար բոլոր աշխարհի մէկ
տեղակ օրէնք դնել։ Ամեն ոք պարտի որոշել իր ընթացքը իր
անհատական պարագայներու համեմատ։

Ֆ. վ.

Պարն. — Ընդհանրիկ կիները պէտք չէ աշխատին։ Ինչերնուդ
պէտք ամուսնացած կիներու աշխատութեան խնդիր մը մէջ
տեղ հանեցիք. սիրտս գոզ եղաւ, վասն զի գեղեցիկ կին մ'ու-
նիմ և կ'վախնամ որ աշխատելու մտածքը կ'առնենայ։ Ինձ հա-
մար աշխատութիւնը պէտք է յատկացնել միայն տգեղ կիներ-
ու, որոնք՝ իրաց թողլով ընտանեկան կամ անտեսական օ-
գուտները, գէթ ժպտելնակ չպիտի ունենան գեղեցկանալու
համար անոնք և ծախքերնի վրայ խորհելու։ Աշխատիլ կ'նշանակէ աշխարհի ամեն ինչպէս լաւ նոյնպէս գէշ պարա-
գայներու ենթակայ լինիլ։ Գեղեցիկ կնոջ մը համար ինչ բան
ամենէ գէշ պարագայ կրնայ լինիլ եթէ ոչ փորձութիւնն։ Ես
կ'նկատեմ կինս վարդեստանոցի մը դռան ամեն մէջոցներ կ'դործա-

դրեմ անթառամ և մշտադալար պահելու և որու ծաղիկներն մասունքի պէս կ'հոտոտեմ և կ'պահեմ, ուսոի թողում որ իմ ջքնաղ կինս այդ փորձութեանց մէջ իյնա՛յ կ'աղաչեմ, պարոն, գոցեցէք սա խնդիրը, որովհետև ատոր վրայ խորհելն անգամ խելակորոյս կ'ընէ զիս։

Սիրող ամուսին մը

(Շար.)

ՎԱՀԱՆ

ՄԱՐԱՑԵԱԿ ԱՊՏԻԿ

— Ենէ Աստուած մը ստեղծած է այս աշխարհը, չպիտի փա՛փագէի լլալ այդ Աստուածը։ Ըսա՛ որուն աշխարհի Ջշուառութիւնն պիտի յօշոտէր իմ սիրտս։

ՇՈՊԵՆՀԱՒԵՐ

ՀԱՐՈՒՍՏՆԵՐՈՒՆ

Ջինջ կը սեպէ, չունինք մեռք կըրակ,
Մայրըս կը սառի պատկած ճիտին տակ,
Ջկնայ քիչ մ'ապուր, հացի մը պատառ,
Որ ուտե մայրըս ճիւանդ, դալկահար։

Սենցորդ, փոքրիկ մուշտակին մէջ տաքը,
Տես ինչո՛ աղջիկ մը ճիճաղ, գլխահակ,
Որ բոպիկ, սառոդ ձիւներու վրայ,
Երկարած դողդոջ ձեռքը կը մուրայ։

Դուն ալ ունիս վարդ աղջիկ մ'ի տանջուռտ,
Կանուխ գորգերուն մէջ՝ զուարթ եւ կուշտ,
Ծաղիկ պես փափուկ, թիթեռնիկ մ'ամուշ,
Որ դեռ չը ճանչնար տառապանքն ու վուշ,
Կը ծրպռի կեանքին, ծրպռի ամեհուն,
Ու գիշերները երբ կը դառնաս տուն,
Բազկացդդ մէջ գայն սեղմելով ուժգին
Սիրոյ ճամբորդներ կը դրնես ճակտին . . .
Մինչդեռ, եա՛խտա՛ն, ձիւներու տակ պաղ,
Ոտքըս չուրի մէջ սառած, անշուշտ,
Հագուստըս պատառած, մուրամ վշտաձայր,

Կը մուրամ թիշտաս մայրիկիս համար,
Մայրիկիս համար գոր սիրեմ այնքան,
Կանարգեմ ցուրտը, ձիւնը գիշերուան,
Բայց նաս ճիւաղ է, չոր ոսկոր ժ՚ատա՛գ,
Մաճուան ցոյքը ժ՚ունիմ աչերը նրուաղ,
Կը հագայ յաճախ ձօթի, ոչրտմաճուզ,
Կարծես թէ աշնան ալ տերեւ ժ՚է չկի:

Տուր, անցորդ, տուր որ մայրիկիս տանիմ,
Ոտքերուդ լինամ իշխդրեմ չաշագին,
Գրպիացէք լինճի, խեղճ մայրիկ ժ՚ունիմ,
Եթէ ան մեռնի, ես ալ կը մեռնիմ,
Գրպիացէք լինճի, խեղճ մայրս միւնակ
Լինճի կը ապատ սատ տանիքին տակ,
Գրպիացէք լինճի, սրբատեր զգայնիկ,
Դուք որ լինճի պէս դուք ալ մայր ժ՚ունիք . . .

Ձիւնը կը տեղայ, կեցայ այն ճամբուան,
Ուր ձեր մանկտիին չաճախ կը մուրար,
Նրուաղ աչերէն արցունքները իչան,
Տեսայ դիւակ մը սատած գրտաճար:
Ու ճանչցայ գանի. սատա՛գ, կիւտիին
Ձիւնը ծածկած էր թիշտաս մանկտիին . . .

Բարիզ, 20 Դեկ. 1898

Ս. ՆԱՒՍԵՍԵԱՆ

ԴԷՄՔԵՐ

(ՊԱՆԴԽՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԴԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎԱՏ ԿՈՂՄԵՐԸ)

1. — Մարիամ Խատրտեան. — Իզմիտի ծովածոցին մէջ գտնուած Հայ գիւղերուն մէկէն, սպասաւորութեան համար, Պոլիս եկած է. 19 տարեկան տատղջ ու դիրուկ, սիրուն ու կարմիր թուշերով գեղջուհի մը է. իրեն հայրենակից Պօլսեցիակ տանտէրի մը յանձնարարութեամբ, Բանկալթի բնակող, Գալընտրեանտան Հոդի Քիթիրիում տպագին տան մէջ քաղ սպասուհի մնաց է.

Տարի մը վերջ, օր մը, Մերկերիոս ազգային երիտասարդ որդին, միւսիւ Արամը, առնը բանին մէջ, այս պեղկուհին վարդագոյն շրմունքներուն վրայ բանաստեղծական (!!) հմայքներ զետեղելու քաջութիւնը ունեցած է. և ասկոյն գժբաղդաբար այս քաջագործութիւնը Տիկին Գալընպուրեանի պատուհանին նշմարած էր. յաջորդ օրը Տիկինը — փոխանակ իւր գլուխկը յանդիմանելով, գեղկուհին պաշտպանելու — սպասուհիին վճռական «կամաց մը ճամբայ առած» է . . . .

Թագին յոյն լուացարարուհին տեսնելով Մարիամին անգործ մնալը՝ մեզքնալով զինքը իւր մեկ դերձակ — բարեկամուհիին յանձնարարած է. դերձակուհին ալ իրմն ծանօթ հրեուհիէ մը Մարիամին համար գործ մը խնդրած, այգ գոհն ալ դանուած է . . . Բերայի մէջ։

Ա՛ջերնիդ լայ։ Մարիամը հիմա «Հանրութեան» կը պատկանի . . . Խո՛ղճ ազջիկ . . . .

2.— Թարսա Աուճաւլուեան — Թուլոսցի 21 տարեկան՝ նրբակ տարբ առաջ Ալէքսանդրիա պանդխտած. հիմայ այգ քաղքին հանրածանօթ հայ-վաճառականներէն մեկուն — Բաստրմաճեան Տաճի Աբրահամ ազգային — մեզազգային մէջ «պաշտօնեայ ամենայն գործոց» է. համ ինչպէս ուամ կօրէն կ'ըսենք, «էշերի մը պէս ամեն գործի կ'գործէ» .

Իւր վարպետը — Աբրահամ ազան — չիտակը ըսելիք չի կայ . . . ազնիւ և բարեպաշտ մարդ մ'է. ամեն կիրակի առաւօ Պատարագի ներկայ կը գտնուի, «Տէր ողորմեա»ի առնէն ծնկաչոք լայ կը լինի, ապկէ պատմ առանց օրացոյց բանալու ձեղ կրնայ ըսել թէ Սուբ-Ցակորին պահքը ե՞րբ է . . . Վարդավառը կամ Աստուածածինը ո՞ր շաբթի՞ն կատարուի՞ և այլն։ Բայց գէշն այն է որ իւր վարձատրագ կամ աշխատիքը գնահատողի անձերէն չէ. ուրիշ խօսքով «դոյլէթ իչօնմիք» մ'է.

Թարսա իւր ծառայութեան մէջ առած օրը, իրիկունը տուն վերադառնալով .

— Կնի՛կ, աքէ լայ, այսօր գաւառէն տխմար մարդ մը եկաւ, նամէ լերը քաշելու է . . .

Կինը.— Լո՛ ազի՛կ . . . տասնի է նէ տգ տղան պագի պագի տուէ՞ալ դրկէ տե տա գաճակները, սարընները, մանգոլները իրմն բառլաթմիշ ընել տամ . . . ուժով ազոյ է նէ . . . շան պէս քանիցեմ . . . .

Թարսա ինձի հետ — դիչէօթիկ վարժարանի մը մէջ — նախկին դասընկեր մը ըլլալով, դպրոցական տարիքի յատուկ ախորժ մը, երբեմն, երբեմն իւր կեանքովը կը հետաքրքրուի՛. Դէպ ինչ ունեցած համակրանքիս մեծ պատճառը սա է որ, ինչ թրքախօս մը ըլլալով հանդերձ հոյներէն գրեթէ ոեանց մէջ ամբողջ գաւառացին հետ մտերմաբար շիփեր կընէր. տակէ դուս չարաճճի, կեռասցիներու յատուկ սրախօսութիւններու և զուարճախօսի ուռուցիկ կատակներ մը ունէր, բնականաբար գաւառացին ամենէն «ժողովրդական» կամ ան էր .

Տղան ընդունած ոչինչ ամաչանքը դրեթէ չի խուսեր իւր անունդին բնակարանին, լուացքին, հագուստին, կօշկին և այլն. ամեն, հետևաբար վատառոգ տան մը մէջ կը բնակի. Ասոնցմէ զատ, մեր Թարսա — ինչպէս գրգացուցի, «մարդ ըլլալ»ու ալ սէր ունի, բնականաբար իւր անունէն դէպ ուսակէն գողնալով դրբերու, թերթերու կուտայ եղեր . . . .

Վ՚երջէրս, բառարան առնն իրմէ նամակ առած չունէին. գրչի-կառաւոկ ներով լեցուն նամակով մը իւր կենցաղը հարցուցի. զուարթ նամակիս դէմ տխո՜ւր պատասխան մը . . . «Սիրելի * * * եանս, զուարթ տղերդ ցոս գէշ վիճակի մէջ գտան . . . ի՞նչպէս ըլլալս հարցուցեր էիր. կը ցաւիմ ըսել որ Ղ չաբաթէ ի վեր անկողին ինկած եմ. ներէ՛ որ քեզի երկար գրել չեմ կարող . . . ամբողջ մարմնով թոյլ ու տկար եմ. կուրծքըս ալ քիչ մը կը ցաւի կոր, չոր հազ մը ունիմ . . . »

Վախնամ թէ՝ քիչ առնէն լսես մատղաշ ընկերոջդ . . . ախ, այդ տխո՜ւր բառը գրելէ կը սոսկամ. ա՛լ դուն գուշակէ . . . »

Խե՛ղճ ընկերս . . .

Մ—ԵԱՆ

ԿԻՐԱՅՈՆՑԻ. ԿԱՐՕ

ԱԼՖԲԷՊԵՍ ՔԷ ԳԵՊԱՀԱՁԵՔԻ

Մեր լեզուին մէջ ունինք այնպիսի գիտական բառեր որոնք ոչ միայն բոլորովին անճիշտ են՝ այլ անտարամտաբանական, և նախնի տգիտութեան կնիքը կը կրեն։

Ասոնցմէ մին է նաև. էքահեդր բառը, որ մինչև ցայսօր գործածելի է, նամանաւանդ անոնցմէ՝ որ այդ գիտութեան դասատանդութեամբ կ՚զբաղին։ Զարմանալի է որ դեռ չատ քիչերու ուշադրութիւնը գրաւած է այդ բառին սխալ կիրառութիւնը։

Գէքահէդր, գիտութեան մը անունն, այնպիսի գիտութեան մը որ գրերու հետ ամենևին կապ չունի։

Գրահաւիւ բառը, մտքին մէջ կ՚արթնցնէ՝ գրերը հաշուելու գործողութեան մը գաղափարը։ Ի՜նչ խեղճ ու ծիծաղելի դատողութիւն։

Ալճեպրա, հին արաբական գիտութիւն մ՚է, ոչ թէ գրերը հաշուել, այլ ապացուցանել թուաբանական կանոններու ճշտութիւնն։ Այս բացատրութեան ճշմարտութիւնն բառին վերլուծութենէն խիստ իմանալի է։

Իմ է՞լ ճեպէբ, բառական իմաստով տպագրչի գիտութիւն կը նշանակէ։ Ահա ասոր համար Լատին դիտնական մը (Arithmetica Universalis) այսինքն ընդարձակեալ թուաբանութիւն անունն տուաւ այդ գիտութեան, քանզի ոչ միայն թուաբանական կանոններով այլ և անոնց ապացոյցներով կ՚զբաղի։ Պ. Մ. Նուպարեանի Բառարանին մէջ նկատեցի հանդիպած բառը, իսո

առջին նշանակութիւն (Algèbre) բառին որ լատիներէնի «Arithmetica Universalis» ին կը համապատասխանէ, և ասի ցոյց կուտայ թէ հանրածանօթ բառարանին հեղինակը թափանցած է այս կարևոր գիտութեան ոգին։

Ալճեպրա, ինչպէս ըսինք, թուաբանական կանոններուն, փիլիսոփայական մեկնութիւնը կուտայ, և ասոնց ճշտութիւնը կ'ապացուցանէ, առաջարկեալ քանակութիւնները (կամ մաս մը) դրերով ներկայացնելով։

Ահա, այս գրերով գործելու եղանակն մեր առաջին ալճեպրայական թղթին մէջ թողուց գրահաչիւ բառը։ Եւ մինչ գիրը ալճեպրայի էական կամ անհրաժեշտ մասն է։ Ո՛չ ամենևին։ Ալճեպրայի խնդիր մը լուծելի է, առանց որ և է դժուարութեան, առաջարկեալ քանակութիւնները որ և է ուրիշ նշանով մը ներկայացնելով։

Այս դիտողութիւններէ իսկոյն կ'երևի ջրահաչիւ բառին անճշտութիւնն ու անյարմարութիւնը։ Կը յուսամ թէ, այն ուսուցիչները որ այս ճիւղին դասաւանդութեամբը կ'զբաղին (թէպէտ չատ փոքր թիւ մը կը կազմեն) ի նկատի կ'առնուն վերոյիշեալ կէտերը, և ջրահաչիւ բառին տեղ, համաչխարհային ԱԼՃԵՊՐԱ բառը գործածեն, որ գիտութեան յարմար անուն մ'է և ուսանողին այդ գիտութեան վրայ սխալ գաղափար մը տալու հաւանականութիւնը չունի։

2 Յունվար 1899 — ՄՈՒՐԱՑ ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

Ջրպինպըճի

ՈՐԲԱՆՈՑՆԵՐՈՒ ՊԱՐԱՇԱՆԴԷՍԸ

Յունվար 31 ին տեղի ունեցաւ Ս. Հռիփսիմեանցի սրահին մէջ, որ այս առթիւ շքեղապէս զարդարուած էր, կարգադիր մասնախումբը կը կազմեին այս տարի հետեւեալ ազգին եւ բարեսիրտ տիկիններըը։

Տիկնայք Ա. ԱՐԱՊԵԱՆ
Թ. ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ
Հ. ԳԱԳԸՐՃԵԱՆ
Մ. ԵՍԱՅԵԱՆ
Ա. ԹԱԳԹԱԳԵԱՆ
Վ. ՃԵԼԼՊԵԱՆ

Հասոյթը այս տարի սպասուած արդիւնքին չի համապատասխանեց։ Պատճառը շատ ընտանիքներու ոգեւոր ըլլալն էր գուցէ։

* * *

Վայրկեան մը երջանկութիւն
Ցաւիտեան մը կ'արժէ։

ԼԱՄԱՐԴԻՆ

Աղուոր գիշեր մըն էր, զոր սառուցիկ Ցունվարը զողցեր էր Ապրիլին ու Մայիսին, կեանքի մուրիճն ու մկուղին քանի մը ժամուս արիւնետումը, զոր նկարելու համար չի բաւեր դալկահար խանդն ու յուզումն փլատակ նոգիներուս։ Թեւ թեւի, կուրծք կուրծքի պարերը, մարդոս լուռ ու ժպտակին կատակները ըլլալ կը թուէին Աստուծոյ ուղղուած, որ փափար էս իղձ տուած էր սրտին, ասոնց թռիչքի բեւերուն . . . ։

Դիտող աչքը ժպտուն դէմքերու միայն պիտի հանդիպէր հոն։ Կսկիծ, Նախանձ, զոյգ մը չար սգիներ դուրսը մուրին մէջ էին մնացեր, այնչափ յուսահատյոյս էր սրանց ու կայտուռն երանութեամբ զեղուն։

Երազի էս յափշտակութեան այդ քանի մը ժամերը կարծես յաւերժական կը տրուին նոգիին, զայն ապէրի ամուր կապելու համար աշխարհին ու ծաղկաւետելու կեանքի փշալից դաշին։

Կեանքը, ցաւի գալար գալար օղակներէն շղթայուած, անպատճելի պիտի ըլլար առանց բոցակէզ զգացումին, որ գինով քաղութեան մը տակ, կ'ընդարմացնէ անհատնում իղձերը։

* * *

Այս անգամ ուշս աւելի բաղդախաղի սեղանը գրաւեց։ Ֆանաջ ատամի երկար սեղան մը, որուն վրայ, ձետաբրքիր էս անձկոտ նայուածքներուս տակ կը փալփլար անձկալի դեղին ոսկիները։

Շուրջը կեցողներէն ոմանք միջէս յոյս ունէին։ մերթ ժպտուն, մերթ տխուր, սրտերնին մնայուն հատնումի էս ձեւի մը մէջ։ Վերը սրանին մէջ թռչտող երազուն կեանքը իրենց համար հրապոյր չունի։ Գուցէ կեանքն ալ իրենց ըմբռնումին չէջ բաղդախաղ մըն է արդեն։

* * *

Հարցուցին ինձի թէ ո՛վ էր պարահանդէսին դղեակն։ Պատասխանեցի, — Հայելին։

Գուցէ աւելի նկարուն եւ սիրուն պատասխան մը տայի, եթէ վարպետը [1] ճաճեր գրիչը ալ պատկի մը փոխ տալ պարահանդեսի իր ներկայացուցչին,

Իշէր

Գ. Ո.

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԹԻՒՆ

Տիկին Մարգա Շէրիմեան փոխան ձագկեպսակի վ.սեմ. նուագար փաշայի համար նուիրած է.

Ակզ. Հիւանդանոցի	1	Լ.-Ք.
Հոգ.-Որբ. Ընկ. Որբանոցին	1	»
Կրթասէր Ընկ. Մանկասպարտոզին	1	»

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԱԶԴ

Թէև Ազգապահպանման Ընկերութիւնս իր Տեղեկագրի հրատարակութեան առթիւ ծանուցած էր որ ներկայ ամսոյս 21 ին ի նպաստ Ընկերութեանս տեղի ունենալիք պարահանդէսին մուտք նշանակած է կէս օսմ. ոսկի, բայց վերջին պահուն ժիանալով Ուսումնասէր Ընկերութեան հետ՝ պարահանդէսին մուտքն յարմար գտանելով բարձրացնել մէկ օսմ. ոսկւոյ։

(Կը խ+)

---

[1] *Կ՚երեւի թէ Ռ. Ո. այդ գրիչը ժառանգելու վախճանի վրայ ունի եղեւնս որ «Արեւելք»ի 5954 թիւին մէջ վարպետը յորդեն ճամրու դրած է։* Հ. Մ.

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԵՏՐՈՍ ՃԱՆՃԱՆԵԱՆ

Գրեց

ՄԵԼՔԻՍԵԴԵԿ ԵՊԻՍ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Երբ քննադատութեան ցուրտ մեռքը անգամ մը եւս թըզթատէտ անցեալ կեանքի մը արդէն իսկ փակուած էջերը՝ հոն փոխանակ կենսաբղխին համակրութեան, ալէկոծ է կենսագրելոյն առաքինութեանց հանգիպիլ։

Պետրոս Շանշեանի ներքուզալից կենսաբղխութիւնը զգայուն մէկ սրտի չափազանցեալ պատմութիւնն է, թէ չէ ճշմարտութեան արձագանքը, Մելքիսեդեկ Սրուագանի դրչէն ելած այս նոր հատորը երախտագիտական պարտուց հատուցումն է, թէ չէ դրական պայմաններու մէջ հեղինակուած գործ մը։

Մեր պատման մէջ չենք կրնար ներողամիտ գտնուիլ քանի որ մեր ազգային թարուց անթափան մասն կը կազմէ խորհիլն ու խօսիլը երեքի արտեց վարքին վրայ, և հետևաբար մեզ նախասիրական եզող մատենագրական սեռի մը սկզբունքը մեզ ամենուս աչքի ծանօթ կենդանագրեր։

Մեր երանելի նախնեաց մատենագրութիւնն ըստ մեծի մասին պատմական է, ցայսօր չատ մասնասորաց տան մէջ նայն գերդաստանին յաւուրց հզագրական տախտակներ ի ցոյց կը դրուին և, ինչպէս յետակայ ցանկէն որոշ կը տեսնուի, Պետրոս Շանշեանի կենսագրութիւնը՝ արդէն մօտով պատակուելի չարք մը կենսագրութիւններէն եաքը կերևայ։

Ժամանակիցք կենսագրողք։

Մխիթար Աբբայ 1810, Ս. Ագոնց վենետկ. — Ս. Արք. Ագոնց 1825, Սեբաստ. վենետկ. — Միքայէլ Մանուկ 1852, Ղ. Յովհաննեան. վ. — Անդրէաս Փափազեան 1853, Յ. Փափազեան, կ. Պոլիս. — Թորկոմ Աբգ. Բէնկլ. 1865, Ե. Տէր Յովհ. Ն. Ջուղա. — Յարութիւն Պէշճեան 1864, Ս. Պ. Փափազեան. կ. Պոլիս. — Ներսէս Ե. Աշտարակեցի 1876, Ագ. Երիցեանց. Տփղիս. — Ներսէս Ե. Աշտարակեցի 1876, Գաբրիէլ Պատկան. Զմիւռնիա, Մ. Թաղիադեան 1886, Ց. Մկրեան Տփղիս. — Մ. Մամուրեան 1886, Գարակիւլ կ. Պոլիս. — Պ. Ադամեան 1888 կ. Պոլիս. — Արշ. Երկայնաբազ. 1889, Գ. Նի-

Գողտս Կ. Պօլիս . — Տիւզեանց դերդաստան 1890, Գ. Մէնէվիշ վենետիկ . — Ս. Մայ. Ն. Գալֆեան 1892, Գ. Մարգար. Կ. Պօլիս . — Պ. Դուրեան 1894, Տփղիս . — Գ. Արծրունի 1890, Ա. Երիցեանց Տփղիս . — Տօք. Սէրվիչէն 1895, Վ. Թորգոմեան Վիէննա . — Սիմէոն Կաթ. 1895, Գիւտ Ազան Տփղիս . — Գեր. Արամ Ալեանեան 1895, Գ. Մէնէվիշ Վիէննա . — Հնդ. Հայ բժշկի 1896, Վ. Թորգոմ. Վիէննա . — Յ. Շահխաթունեան 1898 Ա. Սպրատ Տփղիս . և Գ. Ազաթոն 1898, բարեկամ ոմն Վենետիկ . — Փարմաւզալ բալա 1898, Վենետիկ . — Մահմանեան Նոս Նազարեան՝ Ռոստով, Յովհաննէս Տէր Աբրահամեան . — Պ. Շանչեան 1898, Մ. Մուրատեան Տփղիս

Գարմեալ իրեւ ապահովին յօդուած ընկալան հանդիսականքս և դատաստաց մէջ պարբերաբար երևցած են այլ և այլ կենսագրութիւններ, ինչպէս.

Տատեան Եփ. Բազմավէպ
Ֆիղիքա Պողոս. Աստ. Արևելեան
Շահան Զրպետ. Բանասէր
Համբարձում Իրկզմ. Թանգ. Ժողովրդ.
Տօք. Ռուսինեան. Մասիս
Ահովհան Եփ Լուսա
Մ. Լիմինեան. Ազդիւր
Շիշմանեան. Արևելք
Պարոնեան. Մանզումէ
Սեդրոս. Ամիրայ. Մաղիկ
Ըհսաէն . Հանդ ես Ամսօրեայ

Վերջապէս մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է Արտահամ Այվազեանի Շատ Հայ կիներուն ընկերը ուր ապագայ հետաքննութիւնը առատ առատ պիտի գտնէ ժամանակակից պատմութեան նիւթ մէջ բերուած դէպքերը ճշդութիւն և դատաստութիւն։

Անցողակի կերպով յիշենք նաև տպագեալ Պարոնեանի Ազգ. Չոլքերը ուր գտեինք նկարագրեալ պատրուակին տակ կատարեալ կենսագրութիւններ են։

Զանց կառնենք յիշել թարգմանութիւնները օտար կենսագրութեանց որ անշուշտ շահեկանութենէ զուրկ չեն, և կը վախենք այս մեր թուումն մասանցը աւելցնելով որ երբեմն վէպ վերստաւութեամբ գրեցած են Արդոց կենսագրութիւնները, ինչպէս վարք Տէր Կամատաս. վարք յիշատակելեաց, վարք տօնելեաց և նոյն իսկ Յայտաւուրքը տեսակ մը կրօնական կենսագրութիւն է։

Զարմանալի չէ ուրեմն որ մի քիչ պահանջկոտ ըլլանք երբ

նոր հրատարակութիւն մը պայծառացնել իր ամեն տեսակներով մշակուած գրական սեռ մը։

Կենսագրութիւնն է հանրային պարծանքութիւն ունեցող անձնաւորութեան մը օրինակելի վարուց հաւատարիմ նկարագիրը. և ուստի պէտք է բլայ անաչառ, պերճիկ և օգտաչատ։

Այս չեմ մտնու եզած մեծարանքը հանգուցեալն ինչո՞վ կրնայ փոխանակել. կընդունիք ուրեմն թէ համակրութենէ պատուիրչ զգացում մը չի կրնար մղել հեղինակը մեծքը գըրիչ առնելու։ բայց միանգամայն խոստովանինք թէ այդ համակրութեան խոչորացոյցին ետևէն պէտք է մկ մեկ հակայ երևնան իւրաքանչիւր պատմ առաքինութեան։

Արդ Մելքիսեդեկ Սրբոյ գարերազգաբար կը կանխէ ու և է անհամոյ ակնարկութիւն և իր հեղինակութեամբ գրած տողերը անհերքելի կը թողու արտաքին վկայութեամբ։

Շանդեանի կենսագրութեան արտաքին աղբիւրները

էջ. 7. Նոր Դար 22 մարտ 1839։
» 10. Արմաւանգ 11 1839։
» 12. Եւանգուլեան կենսագ. Պ. Շ.
» 18. Հրաւիրագիր Հոգաբարձուաց։
» 22 Մրագիր ուսմանց Պ. Շանշեանի.
» 36 Ուսումն Գիւտասանութեան Պ. Շանշեան.
» 45 Եւանգուլեան Նով. Արօշ. 14 մարտ 1889
» 61 Թուղթ առ Սինօդս Պ. Շ.
» 74 Մեղու Դեկտ. 1871։
» 24 Միան ամսագրի դեկտ. 1871։
» 78 Խնդրագիր Վարդապետաց։
» 87 Ուսումն պարտուց Պ. Շ.
» 94 Պ. Գալեանց պատմականաց.
» 96 Գ. Իզմիրեանց պատմականաց։

Ահա, ինչպէս վերոգրեալ ցանկէն կարելի է տեսնել, Սբր. Պաղանը հոգ է տարեր իր կենսագրութեան վաւերականութիւնն տալ անոր գլխաւոր մասերը թաղելով պաշտօնագրերով, լրագիրներէ և այլ կենսագրութենէ։

Բաց աստի մեզ կը տրուի նաև գեղեցիկ ժամանակագրութիւն մը որու հանեմատ մեզ և կրնանք պատահիլ Պ. Շանշեանի կեանքի ամեն հանգրուաններուն և կրնանք թաղպատել նոր պարծանքութիւնը անոր կեանքի աւելցութեան ամեն մեկ գասակին հետ։

Այս է դիտական անաչառ դրութիւնը որ ոչ ինչ կը թողէ անատոյգ. ամէն բան կը մատուցէ, ամէն բան կը դատաւորէ, ամէն բան կը ճշդէ. նոր ժամանակի այս պահանջը լաւ ըմբռնած է Սրբազանը. ասի ան մէն է որոյ պէտք կին հետևիլ նախնիք և որ տակաւին իրենց անձանօթ մնաց։

Ո՛չ Զէնոր Գլակ, ո՛չ Ֆիւզանդ, ոչ Ագաթանգեղոս, ո՛չ Խորենացի և ո՛չ այլ ոք ի նախնի պատմագրաց ունի արժանաւոր թուականութիւն, ուստի քննագատը երէք Զոյիլ մը չէ և աչք ունի տեսնելու, այս ժամանակագրական դէղեցիկ դասաւորման հանդէպ եղերանքէ ուրիշ խօսքեր ունենալու էր իմ շրմունց վրայ։

Եւ որովհետև քննադատութիւնը, լաւ սկզբունքներն ամբռնդելով, գրականութեան նոր գործ մը տալ կոչուած է, ուստի փափաքելի է որ յետ այսու ժամանակագրական դասաւորման ոճը ընդհանրապէս նոյն օրինակ երկաթիրութեանց վրայ։

Ժամանակագրական բառարան

Էջ.	7. Մնունդ Պ. Շանչեանի	1819
»	9, Ներսէսեան Նախակր. մոնել	1825
»	9. Տիգիսի Գիմնազեն. »	1850
»	9. Լազարեան վարժարան »	1853
»	9. Բժշկական և Լեզ. վարժ. »	1857
»	12. Իրաւարակ. վարժ. »	1840
»	9. Վիեն. Վենակ. Բարիզ Ճմրբ.	1845
»	10. Նէապոլ, Հռոմ, Պետր. »	1849
»	10. Տիգրիս Ցեսչութիւն	1851
»	70. Պետր. Մոսկ. Համբուրգ Լէյ	1858
»	78. Շուշի Ցեսչութիւնն	1864
»	85. Տիգրիս վերադարձ	1865
»	87. Մանուկ վարժարան բանալն	1879
»	96. Վէ. Յիս. մահ Պ. Շանչեանի	1889

Ըստ այսմ ժամանակագրութեան կը պահենք պ. Շանչեանի ընծայարարեալ ծնողաց գաւակ (Վրայ մատ. դանձ. տպան) որ աւետարանի դրութեամբ դիւցներ և ճարտարներ կը ժառանգէ, բայց ծնողքն հարատարութեան հետևարար կատանայ բարեպաշտութիւն։ Մանուկ հասակին Աստուծոյ խօսքը լսել կը վարժուի ան, և իր մատաղ օրերուն ընկեր են Ս. Գիրքն։

(ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ Ա. ՄԱՍԼՈՅ ԹԻՒ Ո)

Հապիւ 6 տարեկան իր հօրը տարուկները դինքը իրենց ուսին նստեցուցած Ներսիսեան նորատաց նախակրթարանը կը տանին, 5 տարի յետոյ Տփղիսի գիմնազիոնը կը մտնէ, երեք տարի յետոյ Լազարեան վարժարան կը դիմէ երկրորդական կրթութիւն ստանալու, 18 տարեկան իր ընթացքը կատարէ եւ բարձրագոյն ուսումն առնել կը փորձէ, բժշկութիւնը իր ճաշակին անյարմար դտնելով լեզուաբանութեան կը հետեւի։

Իր 21 տարեկան հասակին Պետրոպոլսի համալսարանը մտնելով իրաւաբանական ուսումն կատարէ եւ ապա Ս. Գիրքը իրեն ընկեր առած կը ճամբորդէ Վիէննա, Վենետիկ, կը հասնի Բարիզ ուր Սորպոնի ճեմարանին մէջ կը հետեւի աստուածաբանական եւ փիլիսոփայական ուսմանց իրարու երեք տարի։

Կըլլայ ճիշդ 30 տարեկան եւ կուդէ քաղաքէ քաղաք ճամբորդելով մարդիկն եւ իրերը աւելի մօտէն ուսումնասիրել։ Կը հասնի Նէապոլիս, Հռոմէ կը դառնայ Պետրոպոլիս երեք տարուան փորձառութենէ յետոյ։

Կը թարգմանէ Եղիշէն Ռուսերէնի, գարձեալ նոյն լեզուով կը հրատարակէ «Հաւքեար» եւ իր բնիկ լեզուով «Քրիստոնէական ուսումն», «Ուսումն պարտուց», Պաղտունք ինչ ինչ հրատարակութիւններ պարբերական թերթերու մէջ։

Փառք եւ պատիւ իրեն կոպասէն, ահա պիտի վարձատրուին 22 տարուան տաժանքն ու թափառական կեանքի մը զոհողութիւնները, գինուորական նախարար, իշխան Չերնիչով կը թախանձէ որ իր զաւակներուն դաստիարակութեան հոգն ըստանձնէ։

Հապիւ իր պաշտօնին կը ձեռնարկէ, եւ ահա նոր հրաւէր մը կընդունի այս անգամ իրենէրէն, իր մանկութեան յաճախած նախակրթարանին տեսուչ ըլլալու հրաւէրը, ինչ ընել պէտք էր, խորհրդի թէ իր դէրքին վրայ մնայ։

Առանց վարանման կընտրէ խորհրդը, իջնել այն փոքրիկ-ներուն մէջտեղ որ ինչպէս կենսագիրը ժեղ կը տեղեկացնէ երբէք խմբովին նկնելոյն էին գնում, անուրջական խօսքեր էին լսում անց ա-պարի անուշերէից։ — Բնելէ ասող (Ննջեցելոց հաց ասող) — Մաճիա (յէէ) հաց ասող։ սակայն երբ իր պատկառելի կերպարանքով եւ վեհ ընթացքով կը սկսի ընկերանալ անոնց՝ որչա՛փ կը յեղաշրջին գաղափարներն։ — Ճամբուն վրայ նոյնպէս մարդիկ կանգնում էին ակնածանօք եւ ասում էին. «Ո՛վ տղերք, մեր եկեղեցիները յեղմով պիտի պայծառանան։ Տես էջ 41։

Ութը արդիւնաշատ տարիներ պէտք կըլլան նախակրթարանը Դպրանոցի բարձրութեան հասցնելու, վերադիտող Հայրապետը կը հրճուի, լուրջ մարդիկ կը բերկրին և Աստուած ալ կօրհնէ Շանչեանի ջանքն ու լա՜ւ, ասոնք վարդերն են, բայց ո՞ւր է փուշը — Ահ, փուչը վարդին ծղօտին վրայ կը ցցուի և չատ հեռուն երթալու չկ'ուզեցուիչ պարագաներ չիշելու։

Այս բարեկրթութեան սիպարը պար Ռուս, Վրացի, Զէրքէզ, Լէզ, Հայ հաւասարապէս կը սիրէին, նա որ իր ընորհալի վարմամբ համակրութեան մինոլորտ մը կը բոլորէր իր հաստատութեան չուրջը՝ ներսէն թշնամի մը գտնէ անդադար և սաերիմ յանձին Ս. Ջալալեանի։

Երբ վերադիտող Հայրապետը կը վախճանի, Ս. Ջալալեան դործի դլուխ կանցնի և կը յաջողի պշանչեան տեսչութենէ հրաժարեցնել, և այս մանկավարժութեան անձնաւորումը կը հեռանայ իր այնքան սիրած կրթական չարկէն։

Շատ չանցնիր Մատթէոս Սրուանձտեան Հայրապետ կընարուի, նոր տնօրինութիւններ իրարու կը յաջորդեն, երեք տարի յետոյ Գարագաղցոց խնդրանօք Հայրապետը կը հրաւիրէ պշանչեան տտանձնել տեսչութիւնն Եղիչեան վարժարանին որ ի Շուչի Հոն կը հասնի թէ չէ՝ իր տաեներաութեան ընորհիւ (էջ 102) Մարիամեան անունով ազգիան առաջին վարժարանը կը հիմնէ։

Ի՞նչ, դպրոց բանալ, կըլա՞ւ միթէ, Ս. Ջալալեան կը լսէ, կը խռովի, կը սրտմտի և կօրոշէ քարուքանդ ընել դպրոցը և իսպառ վտարել կրթական չարկէն այս դպրոցի սիրահարը։

Բայց ի՞նչ կուզէ Ջալալեան, այս մարդուն ի՞նչն է տեսեր Քղզեակեան է կաղաղակէ, ոմանք հրեշտակ կը կարծեն, չատերը հրէշ կը հասկնան. այս նորելուկ բառը վերջապէս մտքերը կը պղտորէ Ջալալեանի ուղածէն աւելի, և կը ստիպէ պշանչեան անդամ մը և սպանդատուութեան պայուսակը ձեռքն առնել ու ճամբայ իյնալ։

Հոս ներսւ մնդ դիտել տալ թէ անչուշտ Ջալալեան կը սխալի իր ենթադրութեան մէջ, բողոքական ըլլալու համար պէտք է և կը բաւէ բողոքականաց ազգապետարանին տասմարներուն մէջ մտնել իր անունը, մինչդեռ Շանչեանի համար այդպէս բան չկայ. Շանչեանի անունը Յաւիտենականին կենաց ծրէին մէջ արձանագրուած է, ինչ որ բիւր անդամ աւելի ազնիւ է քան ո և է այլ արձան պղտութիւն։

Ուստի վերսկսելով մեր համառօտագրութիւնը կը գտնենք Շանչեան անվհատ իր կենսագրը մեզ կը ցուցնէ կինք մասնաւոր վարժարանի մը գլուխ մինչեւ որ իր ուխտեալ թշնամւոյն մեքենայութիւններն իր այս երրորդ ձեռնարկը ամլութեան կը դատապարտէ։

Ո՛վ գիտէ, ինչ անցաւ Շանչեանի սրտին, սակայն անպատուհաս սիրով մը ներեց իր թշնամւոյն, (տես էջ 83, տող 15) և առանձնացաւ իր վէմէ գիւղ, արձակեց իր ժառանգած դրտերը, ինքն ալ եզաւ անանցմէ մկուն պէս դիւղացի չինական հացով և մածունով անանձելով որպէսզի կարենայ առաջել անձնուրացութեամբ անոնց պէտքերը հոգալ, օգնել աղքատներուն, դարմանել հիւանդները առանց սակայն իր աննըկուն և աստուածապղծ եղիկ նկարագիրը կորսնցնելու։

Երբ գաղեր իր դուռը կը բռնաբարեն, անվհեր անոնց դէմ կելլէ։ — Ինչ պէտ, կըսէ, անվախ վարմանէ, անշուշտ չեչոպաշեն խոզ (խարտ) ե· ատա չեչ խոզ։ Ես ասոնցինչը շատ խչարս հարցնես ես ինչ պէսակ մարդ է այս, և ցրուած են։ (տես էջ 95· տող 29)

Ահա այսպէս 24 տարի անշուք գեղի մը անկիւնը գիտուն իմաստասէրին կեանքը միացնելով քրիստոնեայի գործնական կեանքին իր 70 տարեկան հասակին մէջ մեկնեցաւ այս արտասուաց ձորէն նա որ այնքան արցունք ցամքեցուցած էր, և իր միայ սպայինն հայ ասպարապէս օտարք և ազգայինք։ Մանր քընութիւն մը պէտք է մեր այս դիտած պարագաներն երեան հանելու։ Երբ մարդ հարեւանցի նայի կը կարծէ թէ Շանչեանի տեսչութեան տարիներն միայն իրեն կը ներկայացուին, ինչ է սակայ պատճառը, թերեւս այն գեղեցիկ կարգապրութիւնն որ ունէր գպրանոցը կանգնեց։

Անկէ պարագայի մէջ սա չիտակ է որ յետ յիսուն տարի, Շանչեանի Ո-ոմանց ծրագիրը այսօր ալ դեռ կը մնայ իր տեսակին մէջ անզուգական մէկ ծրագիր և Ո· էֆ· Պէրբերեան անգամ՝ որ իր կրթական ծրագրով մեզ տեղնուս այնքան սիրելի և ֆանօթ է, պիտի նախանձի անոր վրայ տեսնելով որ կարելի եղեր է կէտ առ կէտ գործադրել։

Բայց երբ ուշի ուշով դիտուի, կը տեսնուի որ տեսչութեան այս տուղ ժամանակամիջոցն է որ կը համառօտէ և իր մէջ կամփոխէ Պ· Շանչեանի մաքուր և անբիծ կեանքը։ Հոն, ներքինական վարժարանին մէջ կը հոչակէ իր հեռատես վարդապե-

տաւթիւններէն և ինչպէս Մ. Աղթաւկեան չատ լաւ կը գրէ (տես էջ 96 տող 28) իր վարդապետաւթիւնը և իր կեանքը իրարու հետ զոյգ կընթանան, սակայն այդ վարդապետաւթիւնն ինչ է որ եղէ ոչ Աւետարանի ուսուցած Սէրն ու Ներողամտաւթիւնն։

Եւ հիմա որ քննադատաւթիւնը հետզհետէ սկսաւ կանգնել անոր կեանքը, երբ կը տեսնէ որ այս գերդաստանի զաւակը որ խնամեալ ուսում կառնէ, կը շրջի Ս. Լազարեան ցանկալի ուսուցիչներն, կը հրատիրուի վայելել փառք ու ճոխաւթիւն և սակայն կը խանարհի վարժապետի անարդուած վիճակին, մինչև կը վտարուի գիւղի մը մեռցուած անկիւնը, Աստուծոյ Սուրբ կամքը կօրհնէ ու կը մարի, այն քննադատը թողլք որ սրտանց աղօթակէ, ասի Բրիստոսի ուսուցած խաչն կեանքն է։

Բայց սա իր սխալներիմ թշնամին Ս. Զալալեան իրմէ ինչ կուզէ, ուսկից գտեր է անոր բազքական ըլլալը։ Մատթէոս Սըրբազանն իսկ որ իր Պատրիարքութեան միջոցին, 1842ին, Բազմավանքի տեսչութեան ինչ ըլլալը տեսեր էր, Շանչեանի համար չը համարձակեցաւ այդ օրինակ վճիռ մը արձակել (տես էջ 65, տող 20), այնքան մարդկային նկատումներէ վեր, ու Աստուածաշունչի ոգիով ապրուած գտաւ այդ սիրելի մարդը, իսկ մենք պարտաւորուած կ՚ըլլանք թէ Պ. Շանչեան անուն մխալելու աղէտ սիրտը մխանց, և մխանան՝ Հայ. Եկեղեցիէն Բազքական եկեղեցին գտնելու, աչխարհքէն Աստուծոյ գարձաւ։

Ափսո՞ս որ այն անցեալ տպիտաւթեան օրերուն մէջ, թշնամին զիւր հակառակորդը ջախջախելու հզօր միտք մը ունէր մեռքին մէջ, բռնութեան է կազապակեր և յաղթանակը կը տաներ, և ապահովարար չզնչեան է, բռնութեան է այլ ու ճոխ այնչափ բացագանչեցին որ բազքականաւթեան գոյաւթեան իրաւունքը տուին։

Միթէ խեթիւ չը նայեցա՞ն անկն ազնիւ գազափար ունեցողներուս վրայ։ Միթէ Տէր Գէորգ Արծրունի մը, Կարապետ վարդապետ մը, Թաղեոս եան մը չհամակածուեցա՞ն, և երբ իր պաշտպանը Քազազ վախճանեցաւ՝ միթէ Ֆիլիպոս-Պազոս վարժապետը նոյն զրպարտաւթեամբ չը տարագրեցի՞ն, չէ՞ միր որ Անդրէաս փափազեանի կենսագրին լեզուին տակ ալ բան մը կայ որ ենթադրել կուտայ թէ անոր սրտի ցաւով խլմիրի մէջ մեռնիլը նման բարեստանքի մը վերագրելի է։

Ահա՛, այս պատճառական մարդկի՛ ինչպէս նաև Շանչեան, խնդալս իրենց եկեղեցին պայծառացուցին, մինչդեռ անդին

Ուսկիւտարի համբաւեալ պատուելին՝ որ մինչև կենաց վերջին օրը ձրի եկեղեցւոյն կալուածներուն վրչ թնակեցաւ և առատ թոշակ ընդունելց որ իր պատկանած եկեղեցւոյն ջատագովականը կրէ, դեռ ի լոյս պիտի ընծայէ իր 12 հատոր եկեղեցականն պատմութիւնը։ Բայց «Զահալ» իր մահին ծնունդները ինք կուլ առեր է կամ վին։

— Սակայն հոս մեզի հարց մը կը ներկայանայ, մեզք չէ՞ մեզի մեր եկեղեցին պայծառացնողներն անչքացնել, նա մանաւանդ մեծ յիմարութիւն չէ՞ վարձատրել իմաստակները և կեղեքել խաւտուններըւ Քա մեզ, Շանչեանի կենսագրութեան մէկ ո-գուան ալ այս ու այս օրինակ խորհրդածութիւններ ընել առլն է։

Սուտիւ, այն ատեն ինչպէս նաև հիմա, եզած չարիքին պատասխանատուները կարծուածին չափ բազմաթիւ չեն, ըստ առածին պէս, խնդր մը հոգը տէր մը կը նեղէ տասսուն խելացի չեն կրնար հանել։

Դարձեալ երբ նկատենք պ. Շանչեան իրրև վարժապետ, երկրորդ հարց մը ինքնին կը լուծուի կը գտնուի՞ն մի թէ դաստիարակութեան վիճակներ որ իրենց մատմարդիւն ուսուցիչը անարգեն և իրենց մանկութիւնը տասնոցին անցեալ զոհաբերութիւններն առ ոչինչ գրեն։

Փուչն ու տատասկ կամին աւերակներու վրչ և նուաստ զղացմունք տնուլ որոերու խորը իրենց արմատը կարմակեն, և երթալ բերով որ կրթութեան մշակն ալ իր երախտիքը ուրացողներ ունենայ, ինչո՞ւ զանոնք ճշմարիտ աշակերտին հետ չըվիմենք, ապերախտ աշակերտ մը, չատ չատ Յուդա մըն է։

Չենք յամառիր կարծել նաև թէ ամեն վարժապետ իր արհեստին մարդն է։ ո՞ր պատուաւորչ պատրաստ սեղանին բոլորտիքը չը դեղերիր, ո՞ր հոգեստակ տուիմէն օգուտ չը քաղեր, եթէ սինքորին մէկը վարժարանին սրբավայրչն ներս է սպրդեր՝ դուռը բաց ձգողնեն է յանցանքը։ դիտանք ալ կը դէչն պատգամնել։

Թո՛ղ վարժապետը գուրգուրայ իր խնամոց յանձնուած աշակերտին վրայ, թո՛ղ իր կենաց թանկագին ժամերը անոր համար ապառին, անիկայ իր հոգեհատոր սանն է, իր մշած կուրծքին դինն է, իր երկու աչքերուն լոյսն է։

Բայց աշակերտն ալ թող դիտնայ որ դրամ և նուէր չեն բաւական վճռանակելու անոր վաստակն ու տաժանք, ուստի

թող միշտ մեծարել իր վարժապետը մինչդեռ կապրի նա, և երբ այս ցաւոց հոմիտէն մեկնի՝ պիտանի անոր յիշատակը անմահ պահել իր սրտին խորը։

Ահա այսպէս ըրին Շանչեանի ազնիւ աշակերտք անոր ոչնչութ է վաղուց կանգնեցին և իրենց ջերմ Սէրը անոր կենսագրութենէն պարզուեցաւ հոգը (էջ 99 տող 12.) ուսման այս պատուական դրքին իրական օգուտներէն մին ալ վարժապետին և աշակերտին միտքերը մտերմացնելը ճղել չէ՞ միթէ։

Հապա ի՞նչ ըսենք այն սիրուն մանրավէպներուն որ չէ թէ միայն զաղափարաց փոխանցման կը ծառայեն, և Շանչեանի կենաց պարագաները իրար կը զոդեն, այլ և աղ ու համ կուտան ամբողջ գրութեան։

Կարեւոր բացատրութիւններ, կենդանի պատկերներ, արեւելեան աշխարհաբարի չորչոքուն գոհարներ որ ընդելանալ են անարատ ոսկի սէր մը, մաքուր աշխարհաբարբառի մը մէջ։

«Շանչեան առանց սակարկելու մի գերմակի հազուստ էր «ապսպրել։ Գերմակն ինչ որ պահանջեց Շանչեան տուաւ հա«ճութեամբ. մարդն կանգ առաւ, վրան նայեցաւ և ասաց — «վարժապե՛տ, ներեցէք շատ ուշնայի, այս մի քանի ռուբլի ա«ւելի է, չեմ առնէ՛ր — Ո՛չ, ո՛չ, պատասխանեց Շանչեան, «այդ աւելին էլ թող քեզ լինի այժմ հնմարիա խօսելուդ հա«մար — Դէ՛, ի՞նչ ասեմ, դուք Աստծու մարդ եք էլի . . . ա«մէն մեղ, որ միշտան ենք, աուտ խօսել փեշակ է պատել մե«զանում։» Տես էջ 78։

Իր յիշողութեան դանձարանէն այս ու այս օրինակ շատ պատուական մանրավէպներ կը հանէ մեզ Սրբազանը, ուսկից կիմանանք թէ քաջ լուզուղ էր ինչպէս նաև հեծանող մը բառին բովանդակ նշանակութեամբ Գր. Շանչեան (Տես էջ 43)։

Աւելցնենք նաև թէ Շանչեանի հանապազօրեայ ընթերցանութեան դրքերն էին Ոսկերերան, Օգոստինոս, Հերոնիմոս, Ս. Իգնատիոս, Ամմանա, թէ չեզուած անուններն էին Պղատոն, Սոկրատ, Մարկոս Աւրելիոս, Սենեկա, Կիկերոն, Համբրոս, Ովրատիոս (տես էջ 33)։ Թէ այս ընդարմակ մտքին համար Ս. Գիրքը մանաւոր տեղ մը գրաւած էր, թէ Անոր պատուիրանքները իր սրտին առխտականերուն վրայ գրուած էր, ինչուր Աստուածաշունչն էր այն Շանչեանի համար ինչպէս մեր լեզուին չատուկ եղող այս բառը մեր միտքը լաւ կը բացատրէ։

Երբ անձկացեալ բարեկամ մը Մ[illegible]ն իր բանտին առանձնութեան խորէն ուղեց իրմէ գիրք մը որ միշտ նոր և միշտ ճշմարտ ըլլայ Շանչեան իր Ս. Գիրքը անոր խրկեց։

Ահա այս է Շանչեանի կենսագրութիւնը, գրական երկ մը, աղուր երկ մը. գիրք մը զոր կարդալով չես կշտանար, հեզ մըն ալ կը կարդաս և յետ այս ընթերցանութեան ինքզինքդ չինուած, աւելի ազկի մարդ կդպաս կենսագրեալ և կենսագրուիլ իրարու արժանի են, երանի՛ թէ այսպիսի գրքեր մեր մէջ բազմանան և ախուեն մեր մէջ առողջ բարոյականութիւն մը որ կարծես մեզ տակաւ կը նուազի։

Միայն թէ կենսագրողը բան մը կը լռէ, հապա ի՞նչ եղաւ այսքան գեղեցիկ կեանք մը խորտակողը, այն մարդը որուն ցնծագին որոմը այսօր գպրոցական աղրաջեալ խնդրին գառն պըտուղը հասցուց։ Սըրտակսկիծը կը կարծէ թէ իր ուսած ներողամտութեան հաւնմամբ կը պարտաւորի լռել այս մասը։

Մենք ուրեմն կը սիրինք անցնիլ սև քողը մէկ կողմէն վեր առնել և ցուցնել տեսարան մը որ ըստ մեզ որքան ախորժանքան և աւելի հրապնդիչ մէկ դասը կը պարունակէ իր մէջ։

Ալվազովսկիի առաջնորդութեան օրով, 1879ի առաններն է, մեր երեւակայութիւնը մեզ ետ ետ կը տանի։ Մէ՛ է սա հին բազիլիոս մը ընկղմած կղերականը որ Առաջնորդարանի դըրան մօտ կը տեսնուի. մէ՛ է սա տարաժամ ծերացած հալ և մաշ եղած խղճալին. ինչո՞ւ աչքերը փոսն են իջեր, ինչո՞ւ են հասարեր, իջո՞ւ անսահման յուսահատութիւն մը իր տժգոյն դէմքին վրայ կը նկարուի։

Ա՜հ, չրմանքը կը դողայ, կուրծքը հառաչանքով կոչոի, պրկուածքը տրամութեամբ կը կծկուին և թող չեն տար կիսատ գաղտաններն արտասերել, միայն թէ երկինն ախ մըն է որ կը թող տային խորերէն։

Նե տե՛ս, տե՛ս ինչպէս իր վախճան ցամքած ձեռքերը դէպի առաջ գտտարիին մէջ կերկարէ ու կերկարէ, առանց մէկու մը պատասխանու։ Ալ հիմայ ո՛չ խնկարկուներ կան իր շուրջը, ո՛չ ալ ձրի խորհրդատուներ իր չնորքը կը մատան։ Թափուր և ահմայեալ իտես կը դնէ իր անձը ամեն անոնց, որ իրենց բարեձրութեան պատուանդան կընտրեն իրենցիններուն կորանքը։

Այս ինքն է Ս. Գալշեանը։

ՄԻՀՐԱՆ ՕՒԶՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ԹՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ա. ՍԱՄՍԼՈՑ

Թղթերի համար	տարեկան	3 1/2	արծ. ֆռնկ
» » Վեցամսեայ		2	» »
Ազգ. վարժապետներուն	»	2 1/2	» »
Ի. Պօյոյ եւ Փորր Ասիոյ	»	4	» »
» » »		2	» »
Ազգ. վարժապետներուն	»	3	» »
Թուղթերու համար	»	8	ըռուպլի ընդ ըռամ.
» » »		4	» »
Եւրոպայի	»	17	ֆռանկ
» »		8 1/2	»

ԿԱՆԽԻԿ ՎՃԱՐՆԵԼԻ

Հասցէ

Մ. Մամուրեան — ԻԶՄԻՐ

M. Mamourian — Smyrne

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՔ

Կ. ՊՕԼԻՍ —	Մեծ. Միքաել Էֆ. Գալբիաճի. Գալաթայէր խան թիւ 16 պաճնի Գալաթա
ԷՕՏԻՄԻՇ —	Մեծ. Տիւրաճ Էֆ. Պէնեվրիաճի
ՍԱՄՍՈՆ —	Մեծ. Եբրաճիզ Էֆ. Մուրատիաճի
ԵՐԻՋԱ —	Մեծ Տիգրան Էֆ Տէր Պետրոսեան
ԳԱՀԻՐԻ —	Մեծ. կարապետ Էֆ. Դաւութօղլեան
ՄԱՆՉՈՒՔԻՐ —	Մեծ. Տիգրան վարպետեան
ՊՕՍՓՕՌ —	Մեծ. Տիգրան Թաշճեան
ԹԱՒԻՐԷԺ —	Մեծ. Տօք. փաշտեան
ԱՏԱՆԱՍ —	Մեծ. Յակոբ Էֆ. Տ. Պօղոսեան
ՀԱԼԷՊ —	Մեծ. Յովհաննէս Էֆ. Թիւրաբեան
ՍԷՎԱԶ —	Մեծ. Միքրան Էֆ. Խաչիկեան
ՔՕՏՈՍԹՕ —	Մեծ. Նշան Էֆ. Ժամագործեան
ՉՈՓԼՈՒ —	Մեծ. Աբրահամ Էֆ. Հայրիկեան
ՖՄԱՍԻՒ —	Մեծ. Թորոս Էֆ. Օհանեան
ՆԻՒ-ԵՕՐՔ —	Մեծ Գաւիթ Տ. Յ. Միհրտեան
ՔԻՐԱՅՕՆ —	Մեծ. Գարուան Էֆ. Գ. Խոխչեան

ՄԵԾ ԴԵՐԶ ԿԱՏՈՒՆ

ԹԻՒ 37

ՕՍՄԱՆ ՉՈՏԼ ԽԱՆ՝ ՎԵՐԻ ՑԱՐԿ

Պատիւ ունիմ՝ յայտարարել Պատ. Հատարակութեան և մանաւորապար իմ բազմաթիւ Արգոյ յաճախորդներուս, թէ ուրախ եմ այս անգամ իրենց կարճնալ իմացնելուս հետևեալ կարգադրութիւններս, որոնք անհատական պիտի յաջողիմ աւելի շատ գոհացնել քան դիմացներն։

1⁰ Կատարելագործած եմ իմ մեքենութիւնն՝ անգլիական նորագիւտութեան հետևելով։

2⁰ Աչխատասրներուս մէջ մանաւոր փոփոխութիւններ ըրած եմ, փորձառու նոր վարպետներ առնելով։

3⁰ Կատարեալ ուղղութիւն և ճշդութիւն դերձակատանս հիմնական սկզբունքներն են, հետևաբար ու և է խնամք պիտի չզլացուի յաճախորդներուս յանձնելու համար ճաշակաւոր և տոկուն զգեստներ, և ներկայացնելու անգլիական զգեստներն նիւթեր, որոնք մինչեւն ժամանակ գիներուս չափաւորութեան կողմէ՝ վաճառեմ թէ անմրցելի պիտի լինին։

Ջերմապէս կը յանձնարարեմ ճաշակի ատր անձանց գալ և փորձել դերձակատանս։

2—24 ՊՕՂՈՍ ԱՐՐԱՀԱՄԵԱՆ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԹՈՒԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԵՑ

ՀՐԱՆՏ Ս· ԽԱՆՃԵԱՆ

Կ· Պոլիս Տպագր· Պ՝բպկրեան

1899 ԳԻՆ 10 ՊՐՇ·

ՓՆՏԻՑԵՔ ՅՒ ԴՈՒՔ ԱԼ ՓՈՐՁԵՑԷՔ

Մատնագիտ ՏՕՔՓՈՔ ԲՕԼԻ

Ա.ՃԱՌՔ.— Անուշ հատիկով մսրիք կը կախցնէ, առանց թնփատելու կը գտնուի Մխոխ Ախերթուլեան գեղարանը— Շիշէ ծիներուն մէջ Նուռուֆի Փէրհանէի կից· — Պրն. Յակոբ Ս Մարուխեանի քով, Ֆրանկաց Թաղ Սբ.Ծ.Խի Փէրհանէն թիւ 21· Պէք· Դ· և Ե· Շէրիաճեանց մի երանոցը – Հայոց Թաղը· Րչէտաուիչ Ճուտաւսր·

Աչխատասիրաց ընկերութեան քով (Մանկանց պարապիչ չահան Գարամուշ·)

Պր· Պետրոս Ալիքսանեանի պազարը· Գոթաչիս·

ԿՈՇԻԿԻ ՆՐԿԸ *.— Երկու սեռի ան կրչիները կը նորցնէ, երկարատև փայլուցուլքով՝ առանց վնասելու կամ ճեղքրտելու կաշին· Կը գտնուի·

Պր· Ամենակ Մինասեանի գրասենեակը· Մխրիղ էմմ օգլու խան·

Պ· Ա.ՄՆա Պօղոս Օհանեանի գործարանատեղին· Շահէն խանի կից·

Հաֆըզ Սապրի Ահմէտ պէյի մի երանոցը· Կապալարութեան դրան մեծ ճէմատան·

Եւ Գարամուշ ու Գոթաչիս վերջիչեալ տեղերը·

* Գործ· կերպ — Կոշիկը ցեխերէն ու փոշիէ մաքրելէ ետքը շիշին մէջ կախուած սրունճով թերեն ու հուսատարապես խե·

ՀԱՄԱՐԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

ՏԻԻՉԷՆՃԵԱՆ

ԲԻԲԱԿՆ
1899

Տարեկան բաժ. 30 դրչ. վեցամսեայ 30 դրչ.

Փոխադրաղը բաժանորդագրուելու կրնան դիմել քաղաքիս գործակալ Մեծ. Կարապետ Քալֆանեանի

ԲԱԶՄԱՎԷՊ
1899

57 րդ. ՇՐՋԱՆ

Տարեկան ֆր. 10 — կէս. 4 — տասը 2

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

13 րդ. Շրջան

Տարեկան ֆր. 10

ՏԱՐԵՑՈՅՑ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է

1871 ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՍԼՈՅ 1899

29ՐԴ. ՏԱՐՋԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ամեն ազնիւ որ կ՚փափաքին բաժանորդագրուիլ Ա. Մասլոյ կարող են դիմել ուղղակի խմբագրութեան կամ մեր Մեծ. Գործակալաց։

Ի գիտութիւն մեր բաժանորդաց կ՚ծանուցանենք թէ խմբագրութենիս ուղղակի իրենց ընդդէմ առացող բաժանորդք պարտաւոր են իրենց բաժնեգինն՝ ուղղակի եւ կանխիկ՝ դրկել խմբագրութեանս։

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

24 թիւի ֆաղաքիս համար դրչ. արծ. **30**

24 » Գրուածամամ » » **80** կամ **17** Ֆր.

12 » ֆաղաքիս » » **40**

12 » Գրուածամամ » » **40** կամ **8** ½ Ֆր.

24 » Դաշտ. ուաց » » **60** կամ **13** Ֆր.

Դաշտուաց համար չկայ ամսական բնդունում։